

International Journal of Filologia
Uluslararası Hakemli E-Dergi / Referee International E-Journal
ISSN: 2667-7318 Yıl: 3, Sayı: 3, Yaz 2020

ENDERUNLU HASAN YÂVER'İN
DÎVÂNINDA TABİAT UNSURLARI

THE ELEMENTS OF NATURE
IN THE DÎVÂN OF ENDERUNLU
HASAN YÂVER

Mikail KOŞTAN

Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans
Öğrencisi. Adıyaman, Türkiye. Kostan0023@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8678-6387

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 22.02.2020
Kabul Tarihi: 20.04. 2020
Yayımlanma Tarihi: 30. 06. 2020
Sayı: 3, s: 91-136

Article Information: Research Article
Received Date: 22.02.2020
Accepted Date: 20.04.2020
Date Published: 30.06.2020
Volume: 3, page: 91-136

Atıf / Citation

KOŞTAN, M. (2020). Enderunlu Hasan Yâver'in Divânında Tabiat Unsurları. *International Journal of Filologia*, 3 (3), 91-136

KOŞTAN, M. (2020). The Elements of Nature in The Divân of Enderunlu Hasan Yâver. *International Journal of Filologia*, 3 (3), 91-136

Mikail KOŞTAN

ENDERUNLU HASAN YÂVER'İN DÎVÂNINDA TABİAT UNSURLARI

The Elements of Nature in The Dîvân of Enderunlu Hasan Yâver

ÖZ

Tabiat kelimesi Arapça tab' kökünden türemiştir. Varlık mutlak ve süreli olmak üzere iki yönlüdür. Tabiat mutlak güç tarafından yaratılan hareketler dizisidir. Tabiat, mazmûnların en önemli kaynağıdır. Enderunlu Hasan Yâver 18. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış bir dîvân şâiridir. Şiirlerinde saf ve duru bir üslup kullanan Yâver, âşıkane şiirler yazmıştır. Şiir bir duygular abidesidir. Şâir, bu abideyi kendi hüznü ve sevinçleri ile inşa etmiştir. Yâver, şiirlerinde soyut somut ilişkisini iyi kurmuş ve kendi duygularını tabiata benzeştirerek anlatmıştır. Yâver tabiata bir âşık gözüyle bakmış, tabiattaki her bir güzellik unsurunu sevgiliye benzetmiştir. Yâver'in aşk anlayışı yüzyıllarca işlenmiş bir anlayışın devamıdır. Yâver, tabiata tıpkı kendi üstatları gibi kendi seleflerinin gözüyle bakmıştır. Yâver, dîvânında dört unsuru, hayvan ve bitkileri, vakit ve mevsimleri, mekân ve renkleri âşıkane bir üslupla ele almıştır. Yâver Dîvânı'nda en fazla kullandığı unsur ateştir. Ateş, hararetin, aşkın ve dinamizmin bir sembolüdür. Yâver'in tabiat anlayışı statik değil dinamiktir. Çalışmamızda Enderunlu Hasan Yâver Dîvânı'ndaki tabiat unsurları tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dîvân, Yâver, Tabiat, Dört Unsur, Ateş.

ABSTRACT

The word tabiat (nature) is derived from the Arabic tab'. Existence is bipartite, absolute and periodic. Nature is a series of activities created by the absolute power. Nature is the most important source of the diwan literature's concepts. Enderunlu Hasan Yâver is a Diwan poet who lived in the second half of the 18th century. Using a pure and clear style in his poems, Yâver wrote amatory poems. Poetry is a monument of emotions. The poet built this monument with his own sorrows and joys. Yâver has established the association of abstract and concrete well in his poems and explained his own feelings by simulating the nature. Yâver saw nature with the view of a lover, and compared each element of beauty in nature to the beloved. Yâver's narration of love is a territory that has been refined for centuries. Yâver saw nature similar to his masters, just like his predecessors did. The four elements, animals and plants, time and seasons, space and colors were dealt in an amatory style in his diwan. Fire is the most frequently used element in Yâver's diwan. Fire is a symbol of heat, love and dynamism. Yâver's understanding of nature is dynamic, not static. In our study, the elements of nature in the diwan of Enderunlu Hasan Yâver will be tried to be established."

Keywords: Dîvân, Yâver, Love, Nature, Four Elements, Fire, Dynamism.

Giriş

Tabiat kelimesi Arapça tab' (tabiat, karakter) kökünden türemiştir. Sözlükte “Tabiat: Tabiat, yaradılış, huy, âdet, mizaç” (Devellioğlu, 2007:1209). gibi anlamlara gelen tabiatın terim anlamı “*Bir varlığın aktif unsurlarının ve temel niteliklerinin toplamı*” (Düzgün, 2003: 325) şeklindedir. Kelimenin günümüzde karşıladığı anlam ise; doğaya ait, insan eli ile olmayan, yaratıcı kuvvet tarafından sağlanan, doğal-natürel şeklindedir. Genel manada tabiat yaratıcı güç tarafından yaratılan hareketler dizisidir. Bu yüzden tabiata karşı insanlar tarafından gösterilen merak, öykünme, tefekkür, tapınma davranışları tabiatın kutsal ve mükemmel olana ait olmasındandır. Yunan filozofları tabiatı ve unsurlarını (hava-su-ateş-toprak) varlığın temeli saymışlardır. İslam âlimleri için varlık iki yönlüdür. Varlığın birinci yönü mutlak olandır. Mutlak varlık bütün kanunlardan münezzeh olup, diğer bütün varlıkları elinin altında tutandır. Varlığın diğer bir yönü süreli ve geçici olandır. Allâh'ın nuru “... *umumun feyzi olan geçici vücut için küllî akıldan dokuz akla ve onlardan dokuz nefse ve onlardan dokuz feleğe ve onlardan dört tabiata ve onlardan dört unsura ta toprağa...*” (Marifetnâme, 2016: 104) geçerek nebatat, hayvanat ve en sonunda eşrefü'l-mahlûkat olan insana geçer. İslâm âlimleri için tabiat Allâh'ın nurunun ve isimlerinin tecelli ettiği bir ayetler mecmuasıdır.

Şiir insanın bütün duygularını içine alan bir duygular abidesidir. Esasında bu duygular da doğaldır. Şâirin ve şiirin de yapı taşında bulunan bu unsurlar aynı zamanda anlatılması zor ve maharet isteyen bir iştir. Şâirin kendi beniyile duvarını ördüğü bu abidenin ortaya çıkmasını sağlayan araçlardan biri de duygunun aktarılacak somutlaştırılmasıdır. Şâir, var olan her duygunun hareket ve statikliğini ifade edebilmek için somut olana yani dışarıya ihtiyaç duyar. Şiir, içtekilerin dışarıda renklendirilmiş bir seremonisidir. Dîvân şâirleri reelde var olan her bir varlığı, duygu ve fikirlerin ifadesi için bir kalıp olarak kullanılmıştır. Klasik şiirin metafor (eğretileme) sahası olan tabiat, şiirdeki varlığıyla şâirlerin metafiziksel süzgecinden geçirilmiş, tecessüm ettirilmiş bir yerdir. Yani tabiat esasında şâirin psikolojisinin sözlerle resimlemiş halidir. Bununla beraber içinde gel-git yaşayan bir varlık olan şâir geleneğin ona getirdiği mekân kavramını kendi coşkuları ile çizmiştir. Makalemizde Enderunlu Hasan Yâver Dîvânı'ndaki tabiat unsurları bu minvâlde değerlendirilecek olup, Yâver'in benliğinden şiirleriyle süzülen tabiat anlayışı anlaşılmasına çalışılacaktır.

1. ENDERUNLU HASAN YÂVER'İN HAYATI VE ŞAİRLİĞİ

1.1 Enderunlu Hasan Yâver'in Hayatı

Mahlasından dolayı tezkirelerde¹ Trabzonlu Yâver Efendi ile karıştırılmış olan Enderunlu Hasan Yâver ile ilgili Esad Mehmed Efendi'nin “Bağçe-i Safâ-Endûz” ve

¹ Süreyya, Mehmed (1996). Sicil-i Osmânî, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, C5, s. 1681.

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

Enderunlu Mehmet Âkif'in "Mir'ât-i Şi'r"² adlı tezkirelerinde kısttlı bilgiler bulunmaktadır.

Bağçe-i Safâ-Endûz:

"İsmi Hasandır. Sultân Mustafâ Hân-ı Sâlis tâbe serâhu 'asrında kiler-i hâssa kethudâlığından hazîne kethudâsı ba'de-zâ silehdâr olup 'azlinden sonra bin yüz seksen dördte vefât eden 'Abdu'r-Rahmân Aganın neclidir. Târîh-i vilâdeti bin yüz yetmiş tokuzdur. Pederinin fevti hilâlinde hâne-i kiler-i hâssaya alındı. Hâne-i mezkûrda on iki neferden 'ibâret bıçaklı denilen silke dâhil ve bin iki yüz dördte hâne-i hâssaya vâsıl olur. (Oğraş, 2001: 192)

Mir'ât-i Şi'r:

"İsm-i sâmilere Hasan'dur. Şehr-yâr-ı magfûr, vâlid-i mâcid-i (1) şehen-şâh-ı Sikenderzuhûr, merhûm u magfûrun leh Sultân Mustafâ (2) Hân hazretlerinin saltanatlarında eyyâm-ı Kilârı Hâs kedhüdâsı iken (3) Hazîne-i Hümâyûn kedhüdâlığıyla kesb-i imtiyâz ve ba'de silâh-dârlük (4) mesned-i celiline ihrâz iden 'Abdu'r-rahman Aga merhûmun sulbüden (5) 1179 târîhinde şehpergüşâ-yı kafes-i kühen-sakf-ı cihân ve (6) 84 târîhinde peder-i 'âlileri irtihâlden sonra Enderûn-ı Hümâyûnda (7) Hâne-i Kilâr'a çerâğ olup vâsıl-ı sin-i temyîz oluncaya kadar (8) sarsarı... (Bozaslan, 2012: 2541)

"...zümre-i isnâ 'aşer, ya'ni firka-i (12) bıçaklıyâna dâhil ve bu vesîle ile medâric-i evvelin-i pâye-i ikbâle (13) vâsıl olmanın sene 1204'de şehen-şâh-ı bendeperver şevketlü (14) kerâmetlü efendimiz hazzretlerinin 'inâyet-i 'âlem-şümûl-i mülûkâneleriyle (15) Hâne-i Hâssa nakl olunmuşdur." (Bozaslan, 2012: 2541)

Bu tezkirelere göre asıl adı Hasan'dır. 18. yüzyılın ikinci yarısında 1179/1765'te doğmuştur. Babası Enderunda "Kilârı Hâs kedhüdâsı" ve "Hazîne-i Hümâyûn kedhüdâlığı" yapmış olan Silahdar Abdurrahman Ağa'dır. Silahdar Abdurrahman Ağa görevinden azledildikten sonra 1184/1770'te vefat etmiştir. Yâver küçük yaşta yetim kalmış ve hemen sonrasında Kiler Odası'nın 12 kişilik "Bıçaklı" grubuna alınmış ve çocukluk ve gençliği burada geçmiştir. Daha sonra buradan Enderun kademelerinin en sonuncusu olan Has Odaya (Hâne-i Hâssa)

İpekten, Haluk; İsen, Mustafa; Toparlı, Recep; Okçu, Naci; Karabey, Turgut (1988). Tezkirelere Göre Dîvân Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Ankara, KTB Yayınları.

² Arslan, Mehmet (2018). Enderunlu Âkif Mir'ât-i Şi'r (Enderun Şâirleri Tezkiresi), İstanbul, Kitabevi Yayınları.

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

1204/1790'da yükselmiştir. Yâver Özellikle Sultan III. Selim zamanında çok iltifat görmüştür. Yâver'in ölümü ile ilgili tezkirelerde herhangi bir bilgi yoktur.

1.2. Enderunlu Hasan Yâver'in Şâirliği

Yâver'in şâirliği ve eğitimi ile ilgili olarak Esad Mehmed Efendi Bağçe-i Safâ-Endûz adlı tezkiresinde dönemin dîvân şâiri Muvakkit-zâde Pertev Efendi'nin öğrencisi olduğunu ve ondan Farsça dersi aldığını söylemiştir.

“İbtidâ-yı hâlinde mahlası Pertev imiş. Ba'dehû vak'a-nüvîs olan Pertev Efendiden dakâyık-ı Fârisiyye ta'allüm etmenin Pertev Efendi imtiyâz için Yâver mahlasını vermiştir.” (Oğraş, 2001:193)

Yâver başta hocası Muvakkit-zâde Pertev Efendi'den etkilenerek *Pertev* mahlasını kullanmıştır. Daha sonra Muvakkit-zâde Pertev Efendi'nin telkiniyle “Yâver” mahlasını kullanmaya başlamıştır. Yâver'in ele aldığımız şiirlerde de gördüğümüz üzere üslubu sade ve anlaşılırdır. Şiirleri renkli, süslü ve hayallerle doludur. Şiirlerinde klasik geleneğin devamı olmakla birlikte mütefekkir ve âşıkane bir tavır takınmıştır. Yâver'in şiirlerinin hemen hemen hepsini âşıkane bir üslupla yazmıştır. (Üstüner, 2010) Yâver'in kostuğu bu aşk vadisi yüzyıllarca işlenen idealize edilmiş bir alandır. Beyitlerinde aşkın hallerini tabiatla ilişkilendirilerek anlatılmıştır.

Sarılır âşiyân-ı murg-ı dile

Kâkül-i târ-mâr-ı 'aşkuz biz

“Biz, gönül kuşunun yuvasına sarılan, aşktan dolayı darmadağın olan kâkülleriz.” (G81/4)

Âşıkane üslup ile ifade edilen gönül kuşu, çok manaları olan bir semboldür. Kuş; sınırsızlık, narinlik ve hızı ile aşkın mizaçlarındandır. Tabiatı çok canlı bir şekilde işleyen Yâver, somut-soyut ilişkisini çok iyi bir şekilde kurmuştur. Aşkın narinlik ve bağlantısızlığı şiirde kendisini (*murg-ı dil*) olarak göstermiştir.

Yâver'in bilinen üç tane eseri vardır. Bunlardan Fenniye-i Eş'âr; şiir ve şirin kurallarını anlatan 429 beyitlik bir mesnevidir. Diğer bir eseri olan Gül-i Sad-Berg; çok yemek ve az yemenin fayda ve zararlarını anlatan 100 beyitlik bir mesnevidir³. Şâirin üçüncü eseri dîvânıdır. Yâver Dîvânı ile ilgili biri yüksek lisans tezi olmak üzere iki çalışma vardır. Yasemin Okutana ait yüksek lisans tezinde 204 gazel, 4

³ Üstüner, Kaplan (2010). “Enderunlu Hasan Yâver'in Gül-i Sâd Bergi”, Gazi Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi, S6, s. 261-283.

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

kasîde, 3 tahmis, 1 rubai, 1 terkiib-i bent, 2 tarih, 3 nazm, 1 murabba vardır.⁴ Dîvânla ilgili ikinci çalışma Kaplan Üstüner'e aittir.⁵ Bu çalışmada 1 terkiib-i bent, 2 murabba, 3 tahmis, 206 gazel, 5 kıt'a ve 1 rubai vardır. Makalemizde Kaplan Üstüner'in "Enderunlu Hasan Yâver Dîvân" adlı çalışmasından faydalanılmıştır. Aynı zamanda makalemizde bulunan Yâver'e ait beyitlerin tamamı bu çalışmadan alınmıştır.

2. ENDERUNLU HASAN YÂVER'İN DÎVÂNINDA TABİAT UNSURLARI

Tabiat, insan için gerçekliğin başladığı yerdir. Bu gerçekliğin sebebi onun tabi ve katışıksız olmasındandır. Buna karşın şiir, hayal ve duyguların ürünüdür. Hayal ve duyguların ifade edilebilmesinin en kolay yolu hayalin gerçeğe benzeştirilmesidir. Şâir, kendi hüznünü, sevincini, özlemini vs. tabiattaki olaylara aktararak bu benzeştirmeyi kurar. Görsel anlamda bir işaret, bir gösterge olan tabiat; şâirin duygularının yuvalandığı yerdir. Bu mekân şâirin iç dinamiklerinde işlenerek bir benzeşim aracı olarak kullanılır. Bu araçsallık temelde çok pratik ve işlevseldir. Şiirlerde var olan mazmûnların hemen hemen hepsi (gül, gonca, la'l, serv, lâle vs.) duygu ve hayallerin gerçeklerle benzeştirilmesinden oluşturulmuştur. Dîvân şâirleri çoğunlukla tabiata âşık gözü ile bakmışlardır. Bu yüzden tabiattaki her bir unsur sevgilinin bir parçasıdır. "... Fuzûlî, kendisini yaralı bir bülbüle, sevgilinin boyunu servi ağacına, yanağını yasemin çiçeğine, ağzını goncaya benzetmiştir. Baki de, sevgiliye hitap ederken onu bahar mevsiminde sabahın erken vaktinde üzerine çiğ düşmüş adeta etrafa gülücükler dağıtan taze bir goncaya benzetmiştir. Hayali Bey ise bahar mevsiminde yağın yağmurun ardından güneşin doğmasıyla yeşillere bürünen bahçenin her fidanını gökten inen hurilere benzetmiştir" (Çınar, 2004: 153). Dîvân şâirleri için kullanılan bu benzeşimlerin doğallık, güzellik ve işlenmişliği önemlidir. Şâirler tabiat-sevgili bağlantısını kullanırken üstatlarının yolunu takip etmişlerdir. "Dîvân şâiri için tabiat, hüner ve marifet göstermeye bir vesileden ibarettir. O tabiatı, hakiki manzarasıyla ve kendi gözü ile görmekten fazla, kitap çerçevesi içinde ve kendinden evvel gelen üstatların gözüyle görmeye çalışır" (Levend, 2017: 577). Dîvân şâiri kendi üstatlarından gelen sesi işiterek kendi hayallerini kurar ve bunu şiirine aks ettirir. Bunun durumun sebebi geleneğin getirdiği çizgiden kopmama arzusu ve haleflerin ona bıraktığı okuyucu kitlesidir. Şâir, kendi selefının varlığını "kendi aynasında görerek" onu kendi görüntüsü üzerinden yansıtır. Temelde dîvân şâirinin şiirlerinde gösterdiği görüntüler yüzyıllarca birikmiş ve idealize edilmiş doğaya aittir. Bu yüzden dîvân şiirinde tasvir yoktur.

İnsan için statikmiş gibi görünen tabiat dinamizmin en büyük kaynağıdır. Bunun sebebi tabiatta sürekli zıtlıkların birbirlerine yaratıcı kudret tarafından üstün getirilmeleridir. Örneğin güneş doğar ve batır, kar ve yağmur yağar, ırmaklar çağlar,

⁴ Okutan, Yasemin (2009). Dîvân-ı Yâver, Trabzon, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁵ Üstüner, Kaplan (2010). Enderunlu Hasan Yâver Dîvân (İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin), Ankara, Birleşik Kitabevi Yay.

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

güneş hararetiyle suyu kurutur. Ağaçlar yeşillenir ve kurur. Tabiatın bir diğer özelliklerinden biri de zıtlıkların içinden hayatın çıkmasıdır. Örneğin kuru topraktan yemyeşil bir ağaç çıkar, güneşin hararetinden meyveler olgunlaşır, zehirli bir böcek olan arı tatlı bir bal yapar, elsiz bir böcek olan ipek böceği en yumuşak ipeği dokur. Yasin suresinde “*Yemyeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O'dur; işte ondan yakıp durmaktasınız.*” (Yasin, 36/80) tabiattaki zıtlıkların birleşerek onlardan nasıl hayat kaynağı çıkarıldığı belirtilmektedir. Tabiat bir ayetler mecmuası, Kur'an'ın vücut bulmuş şeklidir. “Varlığın aşkın (münezzeh) birliği” olarak anlaşılması gereken “vahdet-i vücud” doktrinine göre her şey (mevcudat) Hakk'ın tecellisinden başka bir şey değildir. Yani varlık, Allah'ın sürekli ve her an yeniden tecellisinden başka bir şey değildir. Yaratma sürekli ve müteselsilsen devam etmektedir” (Yıldırım, 2004: 157). İşte bu devamlılık dinamizmi beraberinde getirmektedir. Yâver dîvânında doğrudan dinamik bir tabiat mecmuası oluşturmaya çalışmıştır.

*Bir gül-i gül-bün-i nev-reste-i gülzâr-ı safâ
Bir nihâl-i çemenistân-ı letâfet-pîrâ
Bir lebi gonçe-i zîbâ ruhu verd-i hamrâ
Bir saçî sünbül-i ter kaddi bülend ü bâlâ
Bir meh-i mihr ü vefâ semen ü sîmîn-sîmâ
Bir sihir-perver ü efsûn-ger ü şûriş-efzâ
Bir nigâh u müje vü dideleri fitne-nümâ
Bir bakış ile iden 'âşık-ı zârın şeydâ
Aldı 'aklum beni âvâre vü medhûş itdi
Bir nazarda beni üftâde vü bî-hûş itdi (TB1/1)*

Bentte görülen gül bahçesinin canlanması iki yönlü bir benzeşim (somut-soyut) ortaya çıkarmış ve şâirin ona karşı olan cezbe hali tıpkı bir âşığın sevgilisine olan iştihakı gibi somutlaştırılmıştır. Sevgili kışkırtıcıdır. Bahçede yeni yetişen bir güle ve taze yeşil bir fidana benzemektedir. Dudakları goncaya, saçları taze bir sümbüle benzeyen, uzun boylu ve yanakları parlak bir güzeldir. Sevgili ve tabiat unsurları arasındaki güzellik ve çekicilik uyumu klasik şiirdeki aşk anlayışının anlam boyutlarını da ortaya koymaktadır. Bu şâirin tabiata olan hayret verici tefekkürî bakışını göstermektedir “Allâh eşyaya ilahi sıfatlarıyla tecelli etmektedir; bu, Allah'ın ayet ve işaretlerini okumanın bir boyutu veya yoludur” (Yıldırım, 2004: 157). Eşyadaki tecelliye bakan şâir yine eşyayı bir gizin anahtarı olarak kullanır. Bu anahtar mazmûnlardır. Bu mazmûnlar şâirin şiirinde birçok manayı ortaya çıkaran bir anlam katmanı oluşturmuştur.

2.1. Dört Unsur (Anâsır-ı Erba)

2.1.1.Hava (Rüzgâr)

Dünyadaki basınç alanlarına göre hareket eden hava akıntıları rüzgârları oluşturmaktadır. Rüzgârlar geldikleri yöne göre farklı isimler alırlar. Örneğin kuzey rüzgârı; yıldız, kuzeydoğu rüzgârı; poyraz, kuzeybatı rüzgârı; karayel, doğu rüzgârı; gündoğusu, güney rüzgârı; kible, güneybatı rüzgârı; lodos ismini alır. Dîvân şâiri,

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

duygu aktarımı sayesinde hüznün ve sevinçlerini doğa olaylarına aktarmıştır. Buna örnek olarak hava; dîvân şiirinde farklı imge ve mazmûnlar çerçevesinde kullanılmıştır. Doğrudan dört unsurdan biri olan hava yumuşaklığı ile yapıcı ve sertliği ile yıkıcıdır.

*Bu bâd-ı semûm u tef-i sûz-ı cigerümle
Gül-berg-i ruh-ı yâri hazân eyleme yâ Rab (G28/2)*

Beyitte sevgilinin yanağı gül yaprağına benzeştirilmiştir. Âşık, sıcak rüzgâr ve yakıcı nefesin, sevgilinin gül yaprağı gibi yanağını kurutmasından korkmaktadır. Sıcak rüzgâr dışardaki hararet ve sıcaklıktır. Sıcak nefes ise âşığın içinde yanan ateşten ortaya çıkmaktadır. Rüzgâr bu beyitte yıkıcı bir özellik göstermektedir.

*Nice eyler şikeste sadme-i bâd
Tâze bir şâh-sâr-ı 'aşkuz biz (G82/13)*

Taze dal güçsüzlüğün ve hamlığın sembolüdür. Aşkın narinlik ve tazeliği kendisini şiirin tabiat dünyasında bir dal olarak göstermiştir. Dal tutunacak son noktadır. Rüzgârın diğer anlamı zamandır. Yani zamanın/feleğin acımasızlığı bu aşkın dalını kırmaktadır.

Bazen hava yapıcı bir şekilde sevgililer arasında mesaj taşıyan bir postacı görevi de yapmaktadır. “Bazan rüzgârı bir postacı, bir ulak olarak görürüz. Bu durumda sevgiliden âşığa koku; âşıktan sevgiliye özleyiş, niyâz, âh u feryâd getirip götürür” (Pala, 1989: 394). Sabanın (tanyeli) getirdiği mesajlar karşılıklı iletişimin oluşmasını sağlar. Saba âşık ve sevgili arasındaki aracıdır.

*Çekdiğüm derd ü elemden haberün var mı sabâ
Ta'n-ı agyâr u sitemden haberün var mı sabâ (G17/1)*

Burada ilk manada seslenilen şahıs saba rüzgârının kendisi olmakla beraber asıl seslenilen şahıs sevgilinin kendisidir. Çünkü saba rüzgârı bir haberleşme aracı, bir postacıdır. Onun bu aracılık vasfı dîvân şiirinde saba rüzgârına insani vazifelerin yüklenilmesine ve ona seslenilmesine sebep olmuştur.

2.1.2. Su

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

Su, insanın yaşamak için en çok ihtiyaç duyduğu maddedir. Temizleyici, arındırıcıdır. Tabiatı ıslaktır. Su medeniyet ve medeniyetin gelişimi açısından şekillendirici bir unsurdur. “*Birçok medeniyette olduğu gibi bizim medeniyetimizde de dört temel unsurdan biri olarak önemsenen su, tarih boyunca insan düşüncesini etkilemiş, mitolojik ve efsanevî anlatımlardan bilimsel tahlillere varıncaya kadar pek çok alanda çeşitli fikirlerin üretilmesine vesile olmuştur*” (Batislam, 2013: 43). Su, dîvân şiirinde diriltici, öz, mutlak varlık, feyz, değer, marifet, rahmet, temizlik, şeref ve duygudur. Dîvân şiirinde su; âb, âb-ı hayat, âb-ı hayvan, âb-ı revan, zehr-âb-ı fenâ, kevser, âb-ı kevser, su, katre, tiğ-ı su, âbgün vb. mazmûnlar ile kullanılmıştır.

Şive vü refâtâr idişi ol şehün

Sanki hemân âb-ı revândur bana (G5/3)

Bizde olmaz hemîşe sabr u sükûn

Cûş ider cûy-bâr-ı ‘aşkuz biz (G82/10)

Hayatın kendisinden de kaynaklanan dinamiklik, aynı zamanda suyun bir özelliğidir. Yukarıdaki beyitlerde suyun bu özelliği sevgilinin hareketleri “*Şive vü refâtâr idişi*” suyun akışına benzetilmiştir. Su dört unsurdan eksikliği en çok hissedilendir. Yapısının kaygan ve hareketli ve coşkun olması (*cûş*) sebebiyle aşka teşbih edilmiştir. Bununla beraber sulardaki dalgalanmalar, akıntılar (*âb-ı revân*), kabarma ve çekilmeler, sudan hâsıl olan nesnelere sevgilinin güzellik unsurları için bir teşbih alanıdır.

‘Aşıklarınun katre-i nîsân-ı sirişki

Gülzâr-ı cemâlün gül-i handânına bâ’is (G40-2)

Âşıkların gözyaşları, nisan ayında yağan bereketli yağmura benzer. Çünkü aşkın hüznü ve coşkulu suyu olan gözyaşı, aşktan hâsıl olmaktadır.

Yâver Dîvânı’nda özellikle su ile ilgili özel olarak Nil nehri geçmektedir. Dîvân şiirinde genel olarak Nil “Mısır’ın hayat kaynağı olarak bilinen nehirdir ki ülkeyi baştan başa geçerek Akdeniz’e dökülür. Dîvân şiirinin coğrafyası içinde önemli bir yer tutar. Mısır’a sağladığı bereket ve feyiz ile ele alınır. Eski Mısırlılar nehrin taşmaması için her yıl bir kızı nehre atarak kurban ederlermiş” (Pala, 1989: 372). şeklinde ele alınmıştır. Bununla beraber Nil’de hayat kaynağıdır. Nil’in uzunluğu beyitlerde çok farklı anlamlarda kullanılmıştır.

Husûl-ı matlab u Nil-i merâma çâremüz yokdur

Hemân cûyende-i eltâf-ı Mevlâ olmadan gayrı (G182/3)

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

Burada zımmen de olsa şâir, arzuları Nil'de ilerleyen ve Nil'i oluşturan bir su kütlesine benzetmiştir. Esasında arzuların uzaması hayatın kendi akışına terstir. Bu arzular ancak Allah'ın lütfuyla gerçekleşecektir.

Âh zâlim bana Nil-i vuslatun çeşmânımı

Girye-i hasretle pür-nem itmeyince olmadı (G200-4)

Aynı şekilde beyitte Nil'deki su, gözyaşına ve Nil'in akışı, gözyaşlarının dökülmesine benzetilmiştir. Suyun dinamikliği aynı zamanda var olan aşkın dinamiklik ve devamlılığını göstermektedir.

2.1.2.1. Bulut

Yağmurun en büyük göstergesi olan bulutlar bereketin kaynağıdır. Beyaz bulut sakinliğin, siyah bulut fırtınanın habercisidir. “Dîvân şiirinde bulut, sevgilinin ve övülen kişinin cömertliği, lütfu, şefkati ve kahrını gösterir. Âşığın gamı ve yaşlarla dolu olan gözü, buluta benzer. Sevgilinin saçları bulutu andırır. Bahar mevsiminde vermiş olduğu yağmurlarla tabiatın yeniden canlanmasına yol açan da buluttur” (Pala, 1989: 140). Bulutların bir diğer özelliği de ışığı kapatmaları yani; güneşe ve aya karşı bir perde olmalarıdır.

Aç nikâb-ı rûyunı mânend-i ebr ey mehveşüm

‘Âlemi kıl sun münevver mâh-ı tâbânun senün (G105/4)

Bir perde vazifesi gören bulut, arkasındaki sevgiliyi saklamaktadır. Güneş ve ay dar manada sevgili, geniş manada Allah'tır.

Ebr-i kâkül açılır geh gâhice rû-pûş olur

Mâh-tâbum geh ‘ıyân u geh nihân gördüm seni (G197/4)

Beyitte bulut ve sevgilinin kâkülleri arasında bir benzeşim kurulmuştur. Kâkül; sevgilinin yüzünü örten saç demetidir. Hareket halindeki bulut, ayın önüne geçerek sürekli onu örtüp açmaktadır. Aynı şekilde sevgilinin kâkülleri salınarak sürekli yüzünü örtüp açmaktadır.

2.1.2.2. Çiğ

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

Sabaha karşı bitkilerin üzerine düşen su damlalarıdır. Sabah güneşinin etkisi ile beraber çiçek ve bitkilerin yaprakları üstünde gümüşümsü bir parlaklık ortaya çıkarır. Dîvân şiirinde çiğ, gümüş ve altın renkli (simin, zerrin) şeklinde nitelendirilir.

Yalunuz sanma tarâvet ruh-ı hoy-kerdede var
Jâle-âlûde olan berg-i gül-i terde de var (G74/1)

Beyit gülde var olan tazeliğin müşahedesidir. Çiğ tanesinin parlaklığı ve gülün kırmızılığı, sevgilinin terlemiş yanağının durumu ile ilişkilendirilmiştir. Gülün üstündeki çiğ, sevgilinin harareten dolayı kızarıp terleyen yanağına benzemektedir.

İttisâl ol mihr-i ruhsâr u semâ-yı 'işveye
Çeşmümi mânend-i şeb-nem itmeyince olmadı (G200-3)

Çiğ bir damla olması nedeniyle gözyaşına da benzetilmiştir. Beyitte çiğ tanesi âşığın gözyaşındır.

2.1.2.3. İnci

İstiridyenin karnında oluşan ve süs es eşyası olarak kullanılan küçük tanelerdir. “Dîvân edebiyatında sevgilinin dişleri, teri, vuslatı; âşığın gözyaşı; şâirin şiiri ve güzel söz yerine kullanılır. Denizde, sedef içinde oluşması, iriliği, parlaklığı en çok kullanılan özellikleridir. İnci, sedef denilen deniz hayvanının karnında oluşur” (Pala, 1989: 136).

Aglaram ben çeşm-i giryânum elinden zâr zâr
İtdi lü'lü gibi eşk-i dürr-nisârumdan cüdâ (G23/3)

Beyitte âşığın gözyaşı damlaları inciye benzetilmiştir.

Nutka geldükde nisâr itmededür dürr ü Güher
Hande-fermâ olucak lü'lü-i meknûn görünür (G51/4)

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

Beyitte sevgilinin ağzı, konuştuğunda inciler saçmaktadır. Sevgilinin dişleri inciye benzetilmiştir.

Dâmen-i hasreti dilüm pür ider

Yemm-i gevher-nisâr-ı 'aşkuz biz (G82/7)

Deniz incinin oluşma mekânı olmakla birlikte vuslatın da bir göstergesidir. Bununla beraber beyitlerde kullanıldığı üzere tabi yani doğaldır. Dîvân edebiyatının tabiatı idealize edilip parlatılmış edilmiş doğal bir ortamdır.

2.1.3. Toprak

Toprak dört unsurdan biridir. İnsanın mizacında var olan bir unsurdur. İnsan yaratıldığında su ile beraber yapısına katılmıştır. Mutlak varlığın gölgesi olması itibariyle çok önemlidir. Bununla beraber Allah'ın isimlerinin en çok tezahür ettiği unsurdur. Çünkü toprakta Allah'ın hayat verici isminin (Hay) tecellisi azami miktarda tecelli etmektedir. Bunlarla beraber dîvân şiirinde "...ölen kişi âşık ise, onun toprağı etrafa aşk kokuları saçar, toz haline gelip yerine ulaşır, kâse yapılıp sevgilinin elini ve dudağını öper, üzerinde sevgi dolu otlar biter vs. Toprak dört unsurun en aşağısındadır. Dolayısıyla hakirdir. " (Pala, 1989: 194) şeklinde geçmektedir.

Yâverâ terk eylemem ol yâri pâ-mâl itse de

Hâk-sâr olmak yolında iftihârumdur benüm (G122/5)

Beyitte sevgilinin ayağının toprağı lütuf olarak görülmüştür. Bununla beraber toprak genel olarak seviyenin sıfırlanması ve enâniyetin sökülüp atılması anlamlarına gelmektedir. Aynı zamanda âşıklar, büyük bir lütuf olan ayak tozuna kendi canlarını vermektedirler. Çünkü ayak tozu aynı zamanda sevgilinin bir nişanıdır.

Hümânun sâyesi bî-hûde dem urmuş sa 'âdetden

Türâbı sâye-i eltâf-ı şâhî kîmyâ eyle (Târîh 2/8)

Beyitte Hümâ kuşunun gölgesi ve padişahın iyiliklerinin gölgesi karşılaştırılmıştır. Padişahın gölgesi, toprağın üstüne düştüğünde toprağı kimyevi işlemlerden geçirerek altına çevirmektedir. Sevgili padişaha, âşık toprağa benzetilmiştir. Dolayısıyla sevgilinin gölgesi altın kıymetindedir. Felsefenin de etkisiyle ortaya çıkan simya, tarih boyunca merak edilmiştir. Simya bir uğraşı olarak

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

bilimsel temeli olmayan felsefi-ezoterik bilgilerden oluşmaktadır. Temel olarak simya ile uğraşanlar her şeyi altına dönüştürmeye çalışmıştır. Rivayetlerde Karun'un altının formülünü bulduğu söylenmektedir. Esasında toprak Allah'ın tecellisinin bir gölgesidir. Bununla beraber altın toprağın içinde bulunmaktadır. Altının topraktan tek farkı az bulunmasıdır.

2.1.3.1. Dağ

Tanrının gökyüzünde olduğu inancı yüzünden dağlar eskiden beri kutsal sayılmıştır. Yunan mitolojisine göre tanrı Zeus, Olympos dağında oturmaktadır. Japonlar için Fuji-Yama dağı kutsaldır. Kur'an'a göre Hz. Nuh'un gemisi Cudi Dağına inmiştir. Hz. Muhammed'e ilk vahiy Nur dağındaki Hira mağarasında gelmiştir. Hacca gidenler arefe günü Arafat dağına çıkarak hacı olurlar. Aynı zamanda dağlar meşakkatin ve yalnızlığın mekânlarıdır. Yüksekliği ve aşılmasının güçlüğüyle dîvân şiirinde imtihan ve zorluğun bir göstergesidir. "Dağ, cibâl, kuhsâr. Dîvân şiirinde dağ, daha çok inlemesi, yankı vermesi, yüksekliği, ululuğu, büyüklüğü, üzerindeki suların seller oluşması, bağrının taş olması, bağ ve bahçe olmayışı, hasret duygusu uyandırması vs. özellikleriyle anılır" (Pala, 1989: 290).

Câygâhum Kaysveş kûh u beyâbân oldı âh

N'eyledi gördün mi ey Leylâveşüm sevdâ bana (G6/4)

Mecnun ve aşk örgüsü şiirde her zaman zahmet ve cefanın olduğu mekânlarında geçmektedir. Dağ bir cefa ve delilik mekânıdır.

Eger ki kûh-ı gama eyler ise 'aks âhum

Mu'in olup bana Yâver figân figân eyler (G58/5)

Dağlarda sesin yankılanması üzerine kurulan bu beyitte, âşığın feryat ve figanı gam dağına aksederse, gam dağı da âşık gibi feryat ve figan edecektir. Dağ âşıkla beraber feryat ve figan eden bir âşığa benzetilmiştir.

2.1.3.2. Çöl

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

Meşakkat ve ayrılığın bir diğer mekânı çöllerdir. Çünkü buralarda hararet ve fırtınalar vardır. Dünyada iki tür çöl vardır. Biri soğuk çölleri Sibiryaya ve kutuplar gibi, diğeri Sina ve Necef gibi sıcak çöllerdir. Osmanlının yayılım alanında soğuk çölleri olmadığı için daha çok sıcak çölleri bir tabiat alanı olarak dîvân şiirinde işlenmiştir.

Ol saçı Leylâ için gezmem beyâbân-gerd olup
Ben esîr-i turre-i tarrâriyam sagdan saga (G152/4)

Dîvân şiirinde genellikle çöl ile anılan iki şahıs Leyla ve Mecnun'dur. Esasında onların çölleri aşklarının kendisidir. Çünkü onların kavuşmaları için birbirlerinde yok olmaları, toprak ve toza karışmaları gerekmektedir.

Yem-i eşk içreyüm hem âb bilmem
Tih-i âteşdeyüm hem tâb bilmem (G132/1)

Dîvân şiirinde bir mekân olan çölün yanında âşığın bedeni de bir çöl olmuştur. Çünkü âşık ağlamaktan kurumuş ve sararmıştır. Sevgiliye duyulan bu iştiyak hem tasavvur hem de bedensel anlamda bir çölü ortaya çıkarmıştır. Dîvân şiirinde çöl normal çölden farklı olarak verimi fazla olan bir yerdir. Çünkü oraya ayrılık ekilir, aşk biçilir.

2.1.3.3. Taş

Seng ü hâk-i ser-i kûyun ile me'lûf olalı
Serümüz bâliş-i zer-târa ider istignâ (G18/4)

Kendi muhitini terk edip kaçan âşığın geceyi dışarda geçirip toprak ve taş üzerine yatması üzerine kurulan bu beyitte, hususiyetle taşın can yakmasına karşılık sevgilinin verdiği zahmet altın işlemeli bir yastık olarak görülmüştür. Çünkü âşıklar için cefa bir lütuftur.

Lutf u ihsânun zamânında bana ey tıfl-ı nâz
Dest-i cevriün ile bin seng-i sitem urmaz mısın (G138/4)

Beyitte taş naz çocuğu (sevgili) tarafından âşiğe atılan bir zulüm ve zahmet aracıdır. Âşık yapısı itibarı ile meczuptur. Bunun sonucunda naz çocuğu tarafından taş ile zulüm görmektedir.

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

Müzeyyen hâne-i dil dest-i lutfunla yapılmışken

Yine bu seng-i cevrünle harâb olsun da kalsun mı (G193/2)

Yukarıdaki beyitte de sevgiliden görülen zulüm ve cefa taş ile somutlaştırılmıştır. Âşık hem bu taşlardan korkmakta hem de onu istemektedir. Aynı zamanda sevgiliden atılan taşların yıkıcılık özeliği de vardır.

2.1.3.4.Vadi

Yapısal olarak vadilerin çevreleme ve hapsedme özellikleri vardır. Vadilerden çıkmak zor ve meşakkatlidir. Çünkü dağların arasında bulunmaktadır.

Düşürdün vâdi-i 'aşka beni Yâver gibi hâlâ

Gamunla böylece pûyân iden sensin Şerîf'üm hû (G157/5)

Aşk vadisine, aşk dağlarının ortasına düşen âşık, sürekli koşturmaktadır. Bunun asıl sebebi vadiden kurtuluşun çok zor ve meşakkatli olmasıdır.

Ey 'aşk-ı cüvânân derûnumda füzûn ol

Bu vâdi-i mihnetde bana râh-nümûn ol (G120/1)

Gam vadisinde âşıklar için tek kılavuz yine gam vadisine düşme sebebi olan aşktır. Çünkü aşk akıldan daha önde gelmektedir.

2.1.4. Ateş

Ateş dört unsurdan biridir. Ateş tuttuğu maddeye göre renk alır. Genellikle rengi kırmızı ve sarı olarak tarif edilir. Yapısında iki önemli unsur vardır. Bunlar hararet ve ışıktır. Bunlar aynı zamanda aşkın mizaçlarındandır. Ateşin diğer özellikleri pişirici, yakıcı, eritici, aydınlatici, yumuşatıcı, sertleştirici, temizleyici gibi özellikler aşkın doğasında da vardır. Nitekim bu özellikleri ile dîvân şiirinde kullanılmıştır.

'Aks itdügüdür tâb u teb-i sûz-ı derûnum

Ol sîm-tenün sine-i 'uryânına bâ'is (G40-4)

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

Aşkın en büyük özelliklerinden biri kalpte bıraktığı sızlama ve yanma hissidir. Bu yanma hissi aşktan duyulan iştihak, özlem, vuslat, arzu, hararet, imtizaç, erime, cefa duygularındaki sürekli dinamiklikten ortaya çıkmaktadır. Bu yanma maddi olmayıp daha çok psikolojik ve duygusal bir iç (*sûz-ı derûnum*) yanmadır.

Nâr-ı 'aşkun mekânıdır gönlüm
Şu'leler gülsitânıdır gönlüm (G123/1)

Beyitte gönül aşkın ocağı veya fırınıdır. Burada aşk ateşi sürekli kıvılcıklar çıkararak yanar. Bununla beraber ateşin kor kırmızılığı (*Şu'leler gülsitânı*) onun gül ile ilgili benzeşimlerde kullanılmasını sağlamıştır.

Ne âteşdür derûnumda yanar âheste âheste
'Aceb dinmez mi eşkümde akar âheste âheste (G176/1)

Aşk ateşinin en büyük özelliklerinden birisi de içine düştüğü insanı yavaş yavaş yakmasıdır. Âşıklar bu yüzden sararıp solar ve erirler. Bu yüzden aşk ateşi âşğın sinesinde yavaş yavaş yanıp durmaktadır. Bu ateş daha çok sürekli ve statik bir şekilde yanmaktadır.

Rü'yet-i rûyun ile 'aşkum mezîd olsun da gör
Tur hele tur âteş-i 'aşkum şedîd olsun da gör (G62/1)

Bir önceki beyitte daha statik olan yanma olayı bu beyitte dinamik ve şiddetlidir. Beyitte aşk ateşini şiddetlendiren sevgilinin yüzüdür. Âşık açısından sevgili, tahrik edici ve kıskırtıcı bir öğedir. Sevgilinin yüzü âşıktaki aşkı arttırmakta, aşkta âşğın bedenindeki aşk ateşini harlamaktadır. Aşkın artması, aşk ateşini de arttırmaktadır.

'Aşkunla senün âteşe yandum haberün yok
Âh u şerer ü nâlelerümden haberün yok (G97/1)

Herhangi bir madeni eritmek için kullanılan harlanmış ateş, normal bir şekilde yanan bir ateşe göre daha güçlüdür. Aynı zamanda gönül bağlamında insanın gönlü bir fırın ve aşk içinde yanan en kuvvetli yakıttır.

2.2. Vakitler

2.2.1. Sabah

Dîvân şiirinde âşıklar sabahlara kadar inler feryat, figan ederler. Sabah hasta ve sıkıntıda olanların sürekli bekledikleri bir vakittir. Aynı zamanda sabah anlamsal olarak kavuşmak, aydınlanmak, murada ermek manalarına da gelir.

Sabâh-ı haşre degin dil kalur mı kim bî-hûş

Sabûh-ı neş'e ile bî-humâr olur mu 'aceb (G29/4)

Dünya hayatı ahirete göre bir uyku olarak görülür. Bu uyku ancak ölümle uyanış bulacaktır. Sabah vakti insanların uykularından uyanmaya başladığı bir vakittir. Bu vakit insanlarda etkisini devam ettiren bir uyku hali bırakmaktadır.

Huzûra hasret olur tâ sabâh-ı haşr gözüm

Eger ki düzd-i nigâhı iderse gâret-i hâb (G31/3)

Uykudan uyanmak aynı zamanda var olan sırların farkına varmaktır. Gönül ehilleri bu dünya imtihanında var olan gizemin farkına varmışlardır. Her şeyde mutlak tecelliği gören bu zatlar artık dünya uykusundan uyanıp her zaman mutlak varlığı beklemeye başlamışlardır.

Giceler tâ-be-seher nâleler itdüm Yâver

Âh feryâd-ı hezâr olmadı dem-sâz bana (G3/5)

Seher vakti; güneşin ilk doğduğu gökyüzünün kızardığı vakittir. Bununla beraber sabahın habercisidir. Genellikle kan ve kanla ilgili benzetmelerde kullanılan seher, sabah gibi beklenir. Beyitte geçen inlemek hastalıkla ilgili bir kelimedir. Bunun yanında beyitte hastaların sabahı beklemeleri ve sabaha kadar inlemeleri ile ilgili bir çağrışım vardır.

2.2.2. Akşam

Karanlık olması dolayısıyla kendisinden kaçılan bir vakittir. Bununla beraber gece karanlık, korku, bekleyiş ve uykuyu çağrıştırmaktadır.

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

Sürûr-ı vasl ile şeb-zindedâr olur Yâver

Deründe dîdelerüm hiç ider mi minnet-i hâb (G34/5)

Âşıklar geceleri sürekli inleyerek sabahı ve sevgiliye kavuşmayı beklerler. Gecenin âşık açısından ortaya koyduğu diğer durumlar ümit, cefa ve hasrettir.

Beni bidâr ider her şeb amân ol eşk-i hasretler

Dü çeşmümden anuñündür benüm hâb-ı girân geçmiş (G89/13)

Gece âşığın gözüne uykunun girmediği bir vakittir. Çünkü gecenin sonunda vuslat olan sabah olacaktır. Bununla beraber gece dünya hayatının sabahı, uyanış; yani kıyamettir.

2.3. Mevsimler

Dünyanın elips yapısı ve yörüngesi sayesinde oluşan mevsimler, tabiattaki hareketlerin en önemli sebeplerinden biridir. Özellikle mevsimlerin insanlar üzerinde çok büyük etkileri vardır. İnsanlar kışın daha içe kapanık ve karamsar, bahar ve yazları ise daha dışa dönük ve iyimser olmaktadır. Dîvân şiirinde mevsimler “Ayırma, bölüm, mevsim. dîvân şiirinde daha çok “mevsim” anlamıyla kullanılmıştır. Özellikle bahar mevsimi çevresinde gelişen şiirlerde çeşitli kullanımlarla yer edinir. Mevsimlerin sahip oldukları özellikler nedeniyle fasl-ı gül, fasl-ı hazân, füsûl-ı erbaa, fasl-ı tarab vs. tamlamalar kurar” (Pala, 1989: 158). şeklinde kullanılır.

Hûb oldugı bu şehrimüzün âb u havâsı

Olmış gibi gül-çihre-i hûbânına bâ'is (G40-3)

Mevsimlerin değişmesi özellikle şâirlerdeki duyguların da değiştiğini göstermektedir. Baharın gelişi ve kışın bitişi aynı zamanda şâirlerin dilindeki coşkuyu da arttırır. Aynı zamanda şâirler de bahar mevsiminde şiir yazmaya daha da meyilli olurlar. Mevsimler tabiat için bir geçiş olduğu gibi şâirlerin duyguları için de bir geçiştir.

2.3.1. Bahar

Tabiattaki dinamizmin en fazla olduğu mevsim olan bahar, aynı zamanda şâirler açısından duygusal coşkunun kendisiyle en iyi ilişkilendirildiği mevsimdir.

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

“Çünkü hayat ve tabiat bir diriliş içindedir. Geçip gidici olduğu için kıymetinin bilinmesi gerekir. Bahar güzeldir, güzel de bahar. Bahar insanın gençliğidir. Hızla geçip gidiverir. Onun için herkes bu mevsimde mest olmuştur. Bahârda bulutlar dopdoludur. İnci-mercân yağdırırlar” (Pala, 1989: 65). Bahar aynı zamanda aşk mevsimidir. Dîvân şiirinde en çok kullanılan ve en üstün tutulan mevsimdir.

Bizde olmaz zamân fasl-ı şitâ

Gül-i dâ'im bahâr-ı 'aşkuz biz (G82-11)

Aşk mizacındaki coşku, hareket, hararet, cazibe, parlaklık gibi duygusal yapılardan dolayı bahar mevsimine benzetilmiştir. Çünkü bahar mevsimi gül gibi tabiatın bütün güzelliklerinin canlı olduğu bir mevsimdir.

Hatt-ı rûyun bâ'is-i bârân-ı eşküm olduğun

Mevsim-i evvel-bahâr enhârdan kıldum kıyâs (G84/3)

Yukarıdaki beyitte bahar, aynı zamanda şiirde bir mevsim olarak nitelendirilmekle beraber hayatın kendisi veya gençlik, dünya, zaman, aşk, âlem gibi yapılarla beraber de kullanılmaktadır. Bu genel manada bunların bahara benzemesinden dolayıdır. Çünkü bahar başlangıçtır. En güzel dönemi niteler.

2.3.2. Sonbahar

Sonbahar, ilkbahar mevsiminin zıttıdır. Tabiatın ölümünü başlatan bu mevsim şiirde; bitkinlik, ihtiyarlık, solma, ölüm, yaşlılık ve son anlamlarını çağırıştır. Dîvân edebiyatında en şâirlerin en çok yazdıkları mevsim bahardır. “Sonbahar, güz. Edebiyatta baharın zıddı olarak ele alınmış olmasına rağmen kesinlikle baharın geniş kullanımına erişememiştir. Dîvân edebiyatında yalnızca bahar mevsimi vardır denilebilir” (Pala, 1989: 211). Bunun nedeni dîvân geleneğinin getirdiği aşkın ve coşkunun bahar mevsimi gibi coşkulu, parlak ve cazibeli olmasıdır. Yani şâirler kendi aşk ve coşkularını ancak bahar mevsiminin kurgusu içinde en iyi şekilde anlatabilmektedirler.

Solmasın bâd-ı hazân-ı âh-ı 'âşkıdan begüm

Bâg-ı rûyunda açılmış verd-i handânun senü (G105/3)

Beyitte âşğın ahı sonbahar rüzgârına benzetilmiştir. Aynı şekilde sevgilinin yüzündeki bahçede açılmış gülü, âşğın ahının solduracağından korkulmaktadır.

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

Sonbaharın etkisinin en azami derecede görüldüğü yer bağ ve bahçelerdir. Sevgilinin yüzü içinde güllerin yetiştigi bir bahçe olarak düşünölmüştür.

*Hasretünle senün a şûh-ı cihân
Bâg-ı hicrün hazânıdır gönüm (G123/2)*

Beyitte şâirin kendi gönlünde kurduğı bahçe ayrılık bahçesidir. Çünkü ayrılık bir son ve ölümdür. Bu kelimeleri en iyi çağrıştıran mevsim sonbahardır.

2.3.3. Kış

Dört mevsimin en soğuk olanı olan kış, tabiat açısından da en statik mevsimdir. Bu statiklik tabiatın donması ve tabiattaki hareketlerin asgariye inmesindedir.

*Geçirdüm seyr-i gülzârı temennâlarla evkâtum
Çemen nakşın mücessemde temâşâlarla evkâtum
Şitâ faslı sovuğdan geçdi şekvâlarla evkâtum
“Yeter geçdi bu gûne mâlihulyâlarla evkâtum
Amân bir gün mukaddem âh fasl-ı nev-bahâr olsa (Tahmis-i Nedim/2)*

Genellikle dîvân şiirinde en az kullanılan mevsim kıştır. Yukarıdaki tahminin son mısrasında olduğı gibi kış, sürekli baharı beklemekle ve bahara duyulan özlemle geçmektedir (*âh fasl-ı nev-bahâr olsa*).

*Âteşüm çok benüm ammâ ki havâlar da sovuğ
N’ola varsam o mehün meclis-i germiyyetine (178/2)*

Kış mevsiminin en önemli özelliğı soğukluktur. Soğukluk aynı zamanda duygusal anlamdaki statiklik anlamına gelmektedir. Bununla beraber âşık göğsünde kor bir alev olan aşkı taşımaktadır. Ayrıca bu harareti arttıran sevgiliye olan iştiyaktır. Âşık bu soğukluğa karşı ona ulaşmak ister.

2.4. Hayvanlar

2.4.1. Kuşlar

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

Kuşlar öteden beri yere bağlı insanların merak ettiği mucizevi hayvanlardır. Çünkü onlar diğer hayvanlardan farklı olarak toprakla daha az temas halindedirler. Bununla beraber onların uçuş özelliği insanları sürekli cezbetmiştir. “Bedenin kesif ve yere bağlayıcı ağırlık yönü düşünülduğünde, ruhun latif ve madde ötesi hâli bu sınırları aşmanın en önemli tarafını temsil etmiştir. İnsanın bir yönü sıradan canlılar gibi yere bağlı iken, diğer yönü sonsuzlara uzanabilen ruh tarafıdır. Bunu da varlık âleminde en güzel sembolize eden, şüphesiz ki kuşlardır” (Yıldırım, 2015: 236). Esasında şiir sınırlandırılmaya karşı bir başkaldırıdır. Bunu nedeni duyguların ve hayallerin sonsuz olmasıdır. Örneğin sevgi ve aşk duygusu tükenmeyen bir duygudur. Şâirler bu duygular ve hayallerin sınırsızlıklarını ve bağımsızlıklarını göstermek için kuşları kullanmışlardır. Hüma, Anka, bülbül gibi kuşlar şiirde sınırsız hayal ve duyguların sembolüdür.

*Bir nefes ü bir per ârâm u karâr itmez misin
Semt-i yâri çün sabâ cüyân u pûyânsın gönül (G118/3)*

Kuşların en önemli özellikleri yerle bağlantısız ve hızlı olmalarıdır. Bu aynı zamanda insanın mizaçlarından biridir. İnsanın bedeni, sınırlı ve bağlantılı olmakla beraber; ruh, hayal ve sevgilileri sınırsız ve bağlantısızdır. Gönül yerinde durmayan ve sürekli uçan bir kuş gibidir.

*Murg-ı revân lâne-i dâg-ı derûndan
Pervâza bâl açdı vü âmâdedür sana (G13/2)*

*Yâver açılıp gül gibi ‘uşşâk-ı dil-efgâr
Çün murg-ı seher semt-i gülistâna çekilsün (G137/5)*

Aşkın bıraktığı en büyük iz yaradır. Bununla beraber gönül kuşu aşk yarasına tutulmuştur. Aynı şekilde gönül sürekli coşan, yerinde durmayan yaralı bir kuş gibidir. Kuş nasıl uçmadan önce kanatlarını açıyorsa, gönülde kendisini içinde sevgisini barındırdığı şeyin emrine, hazır hale getirir.

*Sarılır âşiyân-ı murg-ı dile
Kâkül-i târ-mâr-ı ‘aşkuz biz. (G81/4)*

Gönül aşkın içinde olduğu mekândır. Beyitte bir kuşun yuvasına benzetilmiştir. Kuşlar yuvalarını yapmak için çeşitli şeylerle yuvalarını sarar ve örerler. Beyitte gönül kuşunun yuvası aşkla sarılmıştır yani örülmüştür. Burada yapı

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

olarak gönül bir yuvaya benzetilmiştir. Kuş, hızı ve uçma özelliğiyle aşkın kendisidir. Yuva statik ve sabittir. Buna karşın kuş dinamik ve konum açısından değişkendir.

2.4.1.1 Bülbül

Bülbül, dîvân edebiyatında şâirlerin beyitlerinde en çok kullandıkları kuştur. “Bütün edebiyatlarda, özellikle doğu edebiyatlarında ve tabii ki klasik Türk edebiyatında başta sesinin güzelliği ve âşığın timsali oluşu yönleriyle adı en çok geçen ötücü kuştur” (Canım, 2016: 248). Onu genellikle beyitlerde gül ile olan ilişkileriyle görürüz. Gül, bülbül için sürekli ulaşılmak istenen nazlı bir sevgilidir. Bülbülün bütün inleyiş ve feryatları gül içindir.

Etfâl-i cihân mektebe dil tıflı o şuha

Bülbül-beçeler dahı gülistâna virilmiş

Gül bahçesi âşıklar için bir okuldur. Bu okulun öğretmeni güldür. Bülbül yavruları tıpkı insanlar gibi okula verilmiştir. Beyitte üç katmanlı bir benzeştirme oluşturulmuştur. Dünya çocukları okula, gönül çocuğu şuh sevgiliye, bülbül yavruları da gül bahçesine verilmiştir. Öğrenciler; çocuk-gönül çocuğu-bülbül yavruları, okulları; mektep-şuh sevgili-gül bahçesi şeklindedir.

Terk-i âh eyleme mümkün mi efendim ‘uşşâk

‘Andelîbân ide mi nâle vü efgâni fidâ (G21/4)

Bülbüllerin en önemli özelliklerinden biri seslerindeki ritim ve güzelliğidir. Yâver'in şiirlerinde bu çokça görülmektedir.

Dil bülbül-i nâlândur

Gülşen bana zindândur (Kıt2/8)

Bunlarla beraber kuşlarda olduğu gibi gönül de inlemesi ve feryat etmesiyle bülbüle benzetilmiştir. Sevgili güldür ve sürekli naz eder. Bülbül ise sürekli niyaz ve feryat eder.

2.4.1.2. Keklik-Kumru-Güvercin

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

Keklik dîvân şiirinde kebk ve kebg şeklinde geçer. Aynı şekilde şiirde sevgilinin yürüyüşü ve çıkardığı kakhaha şeklindeki sesiyle kullanılır. Ayrıca ayakları kırmızı renkli olduğundan kana benzetilir.

Gülse eşk-i çeşmümi gördükde ol dil-ber ne var

Kûhlarda cûlar aklar kebg-i kûhsârân güler (G55-2)

Beyitte keklik-sevgili ve gözyaşı-ırmak benzeştirmesi ön plana çıkmaktadır. Keklik dağlarda akan ırmakları görünce gülmektedir. Aynı şekilde sevgilide âşığın gözyaşlarını görünce gülmektedir. Beyitte hem durum hem hareket hem de ses açısında teşbihler söz konusudur. Sevgili dağ keklğine, gözyaşı dağdan akan ırmağa benzemektedir. Sevgilinin gülüşü, Kekliğin çıkardığı gülüşe benzeyen sese benzetilmiştir.

Aşkın sembolü olan bir diğer kuş çeşidi kumru (üveylik) kuşudur. Şiirde daha çok “Âşık kendisini sevgili için dem çeken kumruya benzetir. Ayrıca sevgilinin göz çukurlarının kumru yuvasına benzetildiği de olur” (Canım, 2016: 513). şeklinde kullanılır. Kumru da bir muhabbet ve sevgi kuşudur.

Murg-ı dilümüz gitdi hemân yanına yârin

Kumrî gibi ol serv-i hırâmânı görince (G160/2)

Beyitte gönül uçan bir kumruya benzetilmiştir. Kumru aşkın kuşudur. Burada gönül sevgiliye ulaşmaya çalışan ve bunun için uçuşa geçen bir kuştur.

Yâver Dîvânı'nda geçen bir diğer kuş güvercindir. Güvercin kuşu eskiden postacılık için kullanılan ve çok uzun sürede havada kalabilen bir kuştur. Özellikle güzelliği ve narinliği ile bilinen bir kuştur. Aynı zamanda takla atması ve ritimli ötüşü ile de meşhur bir kuştur. Türkiye'de en çok kuşlardandır.

O zülf-i ham-be-ham âşiyân itmişken olmuşdur

Kebûtervâri murg-ı dil yine âvâredür cânâ (G22/4)

Gönül kuşu ve güvercinin karşılaştırıldığı bu beyitte gönül kuşunun avareliği (başboşluk ve aylıklık) güvercinlerin durumuna benzetilmiştir. Gönül kuşu temelde bir vazifesi olan ve sürekli sevgiliye yakın duran bir kuştur. Buna karşın tıpkı güvercin gibi başboş dolaşmaktadır. Başboşluk akıl ve idrakin ortadan kalkması ve deliliğin bir göstergesidir. Gönül kuşu yapısındaki aşktan dolayı bu hale gelmiştir.

2.4.2. Dört Ayaklı Hayvanlar

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

Dört ayaklı hayvanlar karada yaşayan yapıca en büyük ve cüsseli hayvanlardır. Yâver'in dîvânında ceylan, at, aslan, ejder, tilki gibi hayvanlar geçmektedir.

2.4.2.1. Ceylan

Dîvân şiirinde en çok geçen hayvanlardan biridir. “Ceylan, karaca, geyik, maral cinsinden hayvanlara verilen isimdir” (Canım, 2016: 471). Genellikle şiirlerde güzelliği ve çekiciliği ile sevgiliye benzetilir. Ceylan şiirde çok narin ve güzel bir hayvan olarak işlenmiştir. Ceylan dîvân şiirinde daha çok göz-güzellik çağrışımı ile kullanılmıştır. Gözleri, güzel kokusu ve avlanmasının zorluğu şiirde birçok anlamda kullanılmıştır.

*O âhû gözlerin sâhir degil mi
Füsûn u fitnede mâhir degil mi (G189/1)*

Göz derinlik ve çekiciliği ile ceylanın onun çekici noktalarındandır. Ceylanın gözleri tıpkı sevgili gibi büyücü veya fitneci olarak anılmaktadır.

*Taglara düşmek mukarrerdür ne çâre Yâverâ
Âh kim bir gözleri âhûya oldum mübtelâ (G15/5)*

Beyitte ceylan-göz ilişkisi içinde bir anlatım kurgulanmıştır. Sevgilinin gözleri, bağlayıcı ve cezbeden bir özelliكتedir.

2.4.2.2. At

Türk kültüründe de önemli bir hayvan olan at dîvân şiirinde çokça kullanılmıştır. Dîvân şiirinde “... ahrec, aşkar, edhem, esb, eşheb, feres, gülgîn, harûn at, hargele, hink, küheylân, küreng, kütel, madiyan, mudammer, mâtiyye, rahş, rehvar, semend, şebdîz, tay, tevsen, yekrân gibi adlarla anılmışlar...” (Canım, 2016: 502) Bununla beraber Yâver'in dîvânında atın koşuşu, sevgilinin at üstündeki hali ve atın nalları beyitlerde estetik bir dille anlatılmıştır.

Niçün pâ-mâl-i şeh-râh-ı edâsı olmayız Yâver

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

O şûhun esb-i nâz ile hırâmân çıkdugın gördük (G101/5)

Atın en estetik tarafı salınması ve koşmasıdır. Sevgilinin naz atı salınarak çıkıp gitmiştir. Âşıkların istedikleri sevgilinin atının ayağı altında ezilmektir. Çünkü at sevgiliyi taşımaktadır. Naz atı aynı zamanda bir yerde durmayan ve âşıklara yüz göstermeyen sevgilinin tutumudur. Bununla beraber beyitte ata binip saraydan çıkan bir güzel tasviri vardır.

Şeh-süvârum çek 'inânın tevsen-i refâtâr-ı teng

Esb-i nâzun pek hırâmân eyledün yormaz mısın (G138/2)

Burada at ile ilgili bir diğer unsur anlatılmaktadır. Özellikle at binicileri atı kontrol edebilmek için onu dizginlerler. Bununla beraber sevgilinin âşıklardan uzaklaşması ve naz etmesi onun naz atını çok koşturmasıyla benzeştirilmiştir. At beyitlerde bir naz aracıdır.

Beni evvel nazarda mûyi âteşde na'l-veş kıldun

Nasıl perçem nasıl kâkül belâ-yı âsmândur bu (G155/2)

Atın bir diğer önemli özelliği demirden nalının olmasıdır. Nal atın ayağına takılmadan önce ateşin içine atılır ve orada kor kırmızı bir renk alır. Aynı şekilde sevgilinin âşığa bakışı âşığı kor ateşin içinde bir nal gibi kızartmıştır. Aşkın rengi kırmızıdır. Bununla beraber kor kırmızı hale gelmiş nal aşkın dinamikliğini, iştihak ve hararetini göstermektedir.

2.4.2.3. Aslan-Ejder

Aslan gücü ve kuvvetiyle dîvân şiirinde işlenmiştir. Özellikle aslan beyitlerde “şîr” olarak geçmektedir. Dağ ve ormanlarda yaşayan ve pençesinin gücü ile anılan bu hayvan gücün ve kudretin sembolüdür. Aynı zamanda özellikle Hz. Ali için de kullanılmıştır. Hz. Ali'ye Allah'ın aslanı Esedu'llâh ve döne döne saldıran aslan anlamında Hayder-i Kerrâr ismi verilmiştir.

Zülfün içre çeşm-i hâb-âlûdeni gördüm senün

Güiyâ bir şîr-i nerdür şöyle yatmış bîşede (G163/4)

Zülûf yüz üstüne düşen saç demetidir. Gözler saçın arkasında olduğu için gizlenmiş olarak görülmektedir. Aynı zamanda bu durum ormanın içinde yatan bir

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

aslanın durumuna benzetilmiştir. Çünkü aslan başta yoğun bir şekilde dizili ağaçlardan dolayı görülemez. Ancak ormanın içine girildiğinde ağaçların içinde farkedilir. Burada göz ve aslan bağlantısının bir diğer anlamı gözlerin gücü ve çekiciliği ile ilgilidir.

Bunun dışında Yâver'in dîvânında hayvan olarak ejder geçmektedir. Ejderha bin yıl yaşadığına inanılan yedi başlı ve ağzından ateş çıkaran dört ayaklı mitolojik bir hayvandır. Bununla beraber özellikle Çin mitolojisinde yeri olan önemli bir hayvandır.

Ejder gibi dem çekmededir 'âşık-ı zâra
Ol zülf-i siyeh-târını başdan çıkarınca (G175-2)

Beyitte sevgili âşığı bir ejder gibi nefes çekerek kendine çekmektedir. Aynı zamanda ejderin nefesinden ateşler çıkar. Beyitte sevgilinin saçları da ejderhaya benzetilmiştir.

2.4.3. Böcekler

2.4.3.1. Pervâne

Pervâne geceleri ışığın etrafında dönen bir tür kelebeğdir. Onun bu hareketi doğu edebiyatında hususiyetle dîvân edebiyatında sıkça işlenmiştir. Pervâne yanan bir mumun etrafında ışığın cazibesine kapılarak dönmeye başlar ve en sonunda ateşle bütünleşerek kendi varlığıyla ona katılır. Yâver'in dîvânında Pervâne mazmûnu çokça kullanılmıştır.

Perçemün ey murg-ı pervâzî-i kalbün lânesi
Kendi hâlün şem'-i hüsnün olsa da pervânesi
İ'timâd it kavlime ey Yâver'ün cânânesi
Kalmazam nâr-ı gamunla yanmada Pervânedem (Murabba1/4)

Pervâne aynı zamanda varlıktan sıyrılmanın O'nun bedeninde bütünleşmenin bir sembolüdür. Pervâne dîvân şiirinde vuslattır.

Şem'-i ruh-ı cânâneyi gördükçe uçarsın
Pervâne gibi yanmaga kâ'il olacaksın (G145/3)

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

*Şem'-i ruh ile gerçi ki yandun şeb-i vuslat
Pervâne gibi sen de figân eylemedün hiç (G41/2)*

Pervânenin bir diğer özelliği yanmaya razı olması, acı ve meşakatlere katlanmasıdır.

*Yansa da hiç âh u zâr eyler mi bak bak ey gönül
Hâl-i 'aşkı görmedün mi sen dahı pervânede (G162/2)*

Beyitte şâir gönle seslenerek pervânenin durumundan haber vermektedir. Pervânenin durumu âşıklar için bir derstir. Esasında pervânenin hareketlerinde var olan cezbe ve dönme hareketleri âşığın sevgilinin aşkıyla nasıl sarhoş olduğunu göstermektedir. Dönme ve tek vücut ile bütünleşme eylemleri bir merkezin etrafında oluşmaktadır. O merkez sevgilidir. Aynı dönme hareketini Mevleviler de yapmaktadırlar.

2.4.3.2. Karınca

Karınca küçüklüğü ve çalışkanlığı ile bilinen bir hayvandır. Hayvanlar içinde grup güdüsü en güçlü olan hayvandır. Bununla beraber dîvân şiirinde karınca Hz. Süleyman ile olan konuşması, küçüklüğü ve acizliği ile ilişkilendirilerek işlenmiştir.

*Süleymân-ı zamândur mûrun istifsâr ider hâlin
Re'âyânun refâhın gûş idüp kesb-i safâ eyler (Tarih 2/5)*

Karınca ile Hz. Süleymân'ın hikâyesi üzerine kurulan bu beyitte karınca küçüklük ve acizliği ile ele alınmıştır.

*Didüm yâre dehân-ı tengini gördükde hat-âver
O şekker-pâreyi hâlâ hücum-ı mûrdan gördüm (G121/4)*

Karınca'nın bir diğer özelliği şekeri çok sevmeleridir. Açık havada ağzı açık bırakılan şekerin içinin karınca'larla dolmasına çoğu zaman şahit olunmuştur. Bununla beraber sevgilinin ağzı çoğu zaman inciler saçar ve şeker parçası gibidir. Tasavvufî manada ağız ve dudak feyizdir. Beyitte karınca'nın şekerle karşı olan iştiahtan faydalanarak sevgilinin güzelliği anlatılmıştır.

2.5. Bitkiler

2.5.1. Bahçe

Bahçeler temelde insanlar tarafından düzenlenmiş yerlerdir. Buna karşın çalışmamızda olmasının sebebi onun tamamen doğaya ait unsurlardan oluşmasıdır. Andrews bahçe için “Formel İslâmî bahçenin en eski prototipinin, Mezopotamya kültüründe derin kökleri bulunan hükümdar bahçeleri olduğu anlaşılıyor” (Andrews, 2000: 184). demiştir. Dîvân şiirinde en fazla kullanılan mekândır. Bahçe dîvân şiirinin aşk mekânıdır. Bununla beraber dîvân şiirindeki bahçe-aşk anlayışı son dönem yazar ve şâirlerini de etkilemiştir. Tanzimat döneminde birçok yazarın düşüncelerini etkileyen Çamlıca üzerinde bahçe ve köşklerin bulunduğu bir tepedir. Çamlıca Tanzimat romanlarında âşıkların bulunduğu bir mekândır. Çamlıca'ya Abdülâziz zamanında Bahçe-i Umumi adı altında Çamlıca bahçesi açılmış ve bu mekâna rağbet artmıştır. (Koç, 1999) Bahçeler yeşilliğin, suyun ve çiçeklerin bulunduğu kuşların uçup ağaçların dallarına konduğu bir huzur mekânıdır. Bahçelerin en büyük özelliği tabiat unsurlarının çoğunun içinde bulunduğu yer olmasıdır. Dîvân şiirinin bahçesi içinde ağaçlar bulunan, bülbüllerin güllerle coştugu yemyeşil idealize edilmiş bir aşk mekânıdır.

Geçirdüm seyr-i gülzârı temennâlarla evkâtum

Çemen nakşın mücessemde temâşâlarla evkâtum (Tahmîs-1/2)

Bahçe aynı zamanda feyiz ve güzelliğin mekânıdır. Burada hoş kokulu güller ve salınan serviler bulunmaktadır. İdealize edilmiş bu ortam, her ne kadar kurgu olsa da kendi yapısında doğaldır. Herhangi bir yapmacıklık görülmez.

Etfâl-i cihân mektebe dil tıflı o şûha

Bülbül-beçeler dahı gülistâna virilmiş (G85/3)

Bahçe aynı zamanda bir okuldur. Okulların en büyük özelliği bir değeri aktarması ve öğretmesidir. Bu okul aşkın feryat ve figanın okuludur. Bülbüllerin en büyük hocası güllerdir. Güller, bülbüllere meşakkat çektirerek onlara aşkın kıymetini ve cazibesini anlatırlar.

Gülşen-i kûyunu Yâver gibi itsem mesken

Hâbgâhum ser-i hâr olsa degildür mâni' (G94/5)

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

Bahçenin en önemli özelliği oranın arzulan bir mekân olmasıdır. Bahçede güzellik unsurları bulunmakla beraber onun meşakkatli tarafları da vardır. Bu meşakkat dikenlerdir. Mekân olarak bahçe âşık ve sevgilinin buluşma mekânıdır.

2.5.1.1. Çiçekler

Dîvân şiirde somut ve soyut ilişkisinin en çok kurulduğu bitkilerdir. Öncelikle şiirlerde kokusu rengi ve çağrıştırdığı anlam dünyasıyla sürekli işlenmiştir. Çiçekler şiirlerde hem gerçek anlamda hem de sembol ve mazmûn olarak kullanılmış ve işlenmişlerdir.

2.5.1.1.1. Gül

Gül dar manda doğu edebiyatında geniş manada bütün dünya edebiyatında şiirlerde en çok işlenen çiçektir. Doğru edebiyatında hususi olarak gül ve bülbülün hikâyelerini anlatan alegorik bülbül-nameler vardır. Hıristiyanlığa göre gül, haç ile beraber Hz. İsa'nın sembolüdür. Yine Hristiyanlar Hz. İsa'nın sırtında kendi çarmihini taşıdığı yola Gül Yolu olarak isimlendirmişlerdir. Dîvân şiirinde kokusu ve rengi itibarıyla diğer çiçeklerden her zaman daha ön planda olmuştur. "O, şâirlerin ilham kaynağı, çiçeklerin de sultanıdır" (Canım, 2016: 528). İlk başta Peygamber Efendimizin (s.a.v.) bir sembolüdür. Bunun dışında sevgilinin kendisi, yanağı, yüzü içinde gül kullanılır. Şiirde her ne zaman bülbül kullanılırsa yanında kesinlikle gülün kendisi, dikenini ya da onun bir çağrışımı bulunur. Sevgilinin yüzünün al al olması ve kızarması güle benzetilir. Şiirde her zaman bülbüle naz ederek onu dikenleriyle yaralar. Aynı zamanda bir renk sembolüdür. Şiirde yaprakları rengi ve bir bahçe imajıyla kurgulanır. Bir kurgu olmasına rağmen gül şiir içinde kendi doğallığıyla işlenir.

Gül-nihâl-i kaddinün bülbül-i nâlendeleri

Ne kadar zâr u nizâr olsa degildür mâni' (G94/2)

Gül-bülbül ikilisi üzerine kurulan beyitte sevgilinin boyu gül fidanına benzetilmiştir. Bülbül, gülün boyu için ağlamakta ve zayıflamaktadır.

Gördükde rûy-ı yâri olup bâg u râg dâg

Güller kızardı reşk ile hep oldı dâg dâg (G95/1)

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

Kızar- eylemi statik halden dinamik hale bir geçişi göstermektedir. Kırmızı renk aşkın ve dinamizmin rengidir. Yine renk çağrışımı ile bahçedeki güller kızardıklarında kırmızı yaralara benzemektedir. Öte yandan güllerin kızarması hüsn-i talil yoluyla bahçeyi kıskanmasına bağlanılmıştır. Bununla beraber gül bahçenin güzelliğini kıskanan bir insan gibidir.

Ol gül-i ter hem-dem-i hâr olduğın bilmez miyüz

Ey dil-i şeydâ senün zâr olduğın bilmez miyüz (G75/1)

Yukarıdaki beyitte bülbülden bahsedilmemiştir. Ancak bu dîvân şiirinde o kadar çok işlenmiştir ki biz ağlama ve inlemenin hemen ilk manada bülbülü çağrıştırdığını görmekteyiz.

Berg-i gülden câme-hâbum olsa cânâ hâr olup

Mûy-ı ser-tâ-pây-ı cismüm nevk-i süzendür bana (G1/2)

Gül dîvân şiirinde sevgilinin, estetikliği ve duruşunun güzelliği açısından kullanılmıştır. Gül yaprakları güzelliği ve kokusuyla bilinir. Beyitte gülün kendisinden değil yapraklarından bahsedilmiştir. Yaprakların gülün kendisi gibi dikenli yoktur ama gülün verdiği o aşk esintisi ve yapısı, âşığın vücudundaki kılları dikene döndürmüştür. Yani esasında güldeki dikende aşktandır. Çünkü dikensiz yapraklarda bile aşk âşığın vücudundaki kılları dikene çevirmiştir. Aynı zamanda beyitte bir kırmızı renk çağrışımı yapılmıştır. Bu renk aşkın rengidir.

2.5.1.1.2. Lâle

Dîvân şiirinde gülden sonra en çok kullanılan çiçek lâledir. Bununla beraber lale kelimesinin ebced hesabı “Allâh” ismine karşılık gelmektedir. Aynı zamanda tersten okunuşu hilâldir. İslam sanatında çokça kullanılmış bir motif olması itibariyle çok önemli bir çiçektir. Lâle şiirde daha çok rengi ve şekli itibariyle kadehe ve kana benzetilir. İçindeki siyah noktalarda âşığın bağrındaki yaralara ve ateşe benzetilmiştir.

Dâg dâg olmuş derûnî nâr-ı hasretle yanar

Hem yine sîr-âb çün tîg-ı kazâdur lâleler (G49-5)

Beyitte bir renk çağrışımıyla, içinde ateş yanan ve bağı yaralı bir âşiğa benzetilmiştir. Bununla beraber kılıcın çelik haline gelmesi için harlanan ateşin içine konur ve sonra dövülür. Şâir lalenin rengi ile ateşte eritilen demiri benzeştirmiştir.

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

Bunu diğer aşaması kılıcın darbelere karşı dayanıklı olması için çelik haline getirilmesidir. Bunu için işlenen kılıç suya konur. Şâir bu durumu da lalenin suya doymasına benzetmiştir. Şiirsel kurguda lalenin rengi ve sulanması, kılıcın ateşe sokulup dövülmesi ve sulanmasına benzetilmiştir.

'Arz-ı gülşen eylemiş gûyâ ki hûbân-ı zamân
Surh u sebzîn câmelerle dil-rübâdur lâleler (G49/3)

Beyitte laleler kırmızı ve beyaz renkli elbiseleriyle gül bahçesinde boy gösteren, cezbedici bir güzele benzetilmiştir. Laleler renk, boy ve güzellikleriyle bir benzeşim aracı olarak kullanılmıştır.

2.5.1.1.3. Sümbül

Dîvân şiirinde rengi ve kokusuyla en çok işlenen çiçeklerden bir diğeri sümbüldür. Kokusu ve şekliyle sevgilinin saçlarına benzetilir. Dîvân şiirinde çoğu zaman gül ile beraber kullanılır. Sümbül gül yanaklar üzerine düşen saç olarak düşünülür. "Klasik Türk şiirindeki temel işlevi ise; sevgilinin saç, zülfü, kâkülü vs. için doğal bir benzerlik ögesi olarak değerlendirilmesine dayanır" (Canım, 2016: 544). Sümbül genellikle sekinin benzerliği sebebiyle kesrete yönelik teşbihlerde kullanılır.

Sümbül ü reyhân gibi gâhî nihân geh âşikâr
Zîr-i fesde zülf-i 'anber-bûya oldum mübtelâ (G15/4)

Perçemin itdi nihân kec-külehi zîrinde
Turre-i zülf-i siyeh sümbül-i kâfir neredde (G177/3)

Yukarıdaki beyitlerde sevgilinin saçları fes altında (*zîr-i fes*) ve eğri külah (*kec-küle*) altında saklanmaktadır. Saç kesrettir. Dîvân şiirinde saçların kesret olmasının sebebi sevgilinin yüzünü örtmesi sebebiyledir. Bununla beraber yüz güldür, aynı şekilde "gül-gûn" gül renklidir. Saçlar ise kesret, yani güzel kokulu sümbüldür.

2.5.1.1.4. Nergis

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

Nergis kelimesi; Yunanca “narkissos” kelimesinden gelmiştir. Mitolojiye göre Narkissos suyun üstünde kendi güzelliğinin yansımını görür ve ona âşık olarak nergis çiçeğine dönüşür. Kaynağını Yunan mitolojisinden alan bu çiçek şiirde mahmurluğu ve göze benzetilmesi ile bilinir. Ayrıca yapraklarının taç şeklinde olmasıyla kirpik ve altına benzetilir

Bâga vardum nergisün gördüm bugün mahmûrluğın
El-amân ol dîde-i fettân geldi hâtıra (G172/2)

Beyit sevgili-nergis ilişkisi içinde göz-mahmurluk-sevgili-fitne bağlantısını ortaya koymaktadır. Bahçedeki nergis bir mahmur bir göze benzetilmiştir. Aynı zamanda nergis her görüldüğünde sevgilinin fitneci, kışkırtıcı ve çekici gözü hatırlanmaktadır.

Ol gül-ruhumı bülbül-i nâlân bilür mi
Nergislerini çeşm-i gazâlân bilür mi (G203/1)

Beyitte nergisin gözleri ve ceylanların gözleri arasında bir kıyaslamaya gidilmiştir. Yâver'in dîvânında nergis daha çok göze benzetilerek kullanılmıştır.

2.5.1.1.5. Gonca

Gonca; gülün açılmamış halidir. Genelde dîvân şiirinde sevgilinin ağzına benzetilir. Aynı zamanda goncanın açılması gülün gülmesine yorumlanır. Şiirde daha çok gonca gül kelimesinin eş seslisi olan gülme ve gülücük kelimeleriyle kullanılır. Gonca güldüğünde etrafa çok güzel kokular saçılır ve etraf şenlenir.

Niyâz-ı büse iderken o gonca-i femden
'Aceb bu giryelerüm de medâr olur mı 'aceb (G29/2)

Beyitte sevgilinin ağzı goncaya benzetilmiştir. Âşık gözyaşı ile sevgiliden bir öpücük beklemektedir.

Lebün gül-gonca-i handân bitürdi
Hat-ı rûyun gelüp reyhân bitürdi (G187/1)

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

Sevgilinin dudağı gülen bir gül goncası (*gül-gonce-i handân*) yetiştirmiştir. Aynı zamanda goncanın gülmesi açılması dudağın açılmasıdır. Dudak ve goncanın açılması üzerine kurulmuş bu beyitte gonca, dudağın açılma hareketini belirtmektedir.

2.4.1.6. Menekşe ve Yasemin

Yasemin çiçeği; rengi genelde siyah beyaz olan bir çiçektir. Bununla beraber renginden ve kokusundan dolayı o da sümbül gibi saça benzetilir. Ayrıca yaseminin çiçeği sevgilinin yüzüne de benzetilmiştir.

Ol siyeh zülf-i semen-bûyı hayâl eyler isem

Çeşm-i giryânım ider hâb-ı perîşânı fidâ (G21/2)

Menekşe; baharın müjdecisi olan mor renkli bir çiçektir. Dîvân şiirinde güzel kokusuyla saça şekliyle ayva tüyelerine ve yüzdeki bene benzetilmesiyle bilinir.

Hatt-ı beneşegûnına sümbüllerin döküp

Üşkûfesin çıkardı yüze nev-bahâr ruh (G44/4)

Beyitte menekşenin baharın habercisi olması yönüyle bir kurgu ortaya konmuştur. Sevgilinin yanağı bir bahçe gibi görülmüştür. Bununla beraber yanak mor renkli ayva tüyelerine sümbülleri dökmüştür. Sümbül saça benzetilmesiyle bilinir. Yani yanak ayva tüyelerinin üzerine saçlarını dökmüştür. Menekşe baharın habercisi olması itibarıyla yanakta bahar çiçekleri açmıştır.

2.5.2. Ağaçlar

Dîvân şiirin bahçe mekânı içinde bulunan en önemli öğelerden biri ağaçtır. Bitkiler ve diğer canlılar içinde boyları en uzun olanlarıdır. Tabiata ilk başta göze çarpan bitkiler ağaçlardır.

Şîve vü hüsn ü edâdur kadd-i dil-berden garaz

Hep hurâm-ı nâzdur bâlâ-yı 'ar'ardan garaz (G91/1)

Dîvân şiirinde en küçük fidandan servi ağacına kadar bütün ağaçlar sevgilinin vasıflarını anlatmak için kullanılmıştır. Arar (ardıç ağacı), servi ağacının bir cinsidir.

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

Beyitte şâir, kullanılan unsurların anlamlarını ve kullanılma sebeplerini anlatmıştır. Sevgilinin boyu onun güzellik, naz ve edasını ifade etmektedir. Dolayısıyla sevgilinin boyunun ardıç ağacına benzetilmesi, sevgilinin güzellik unsurlarını ifade etmek için kullanılmıştır.

*Hicr-i ruhsârunla cânâ çihresi 'âşıklarun
Nâr-ı firkatden solup berg-i hazân olmaz mı yâ (G25-3)*

Beyitte âşıklar, sevgilinin dalındaki bir yaprak olarak düşünülmüştür. Nasıl hazan (ayrılık ayı) yaprakları soldurmuşsa aynı şekilde sevgiliden ayrılık âşıkları sarartmış ve sevgili ağacından düşürmüştür.

*Ey nahl-ı nâz berg-i terün yok midur senün
Ey gül-nihâl mîvelerün yok midur senün (G108/1)*

Ağaçlar aynı zamanda büyüklükleri ile bir noktada ulaşılmazdırlar. Bu sevgilinin de bir özelliğidir. Ağaçlar bahçede salınır ve boyları yüksektir. Aynı şekilde sevgilide bahçede salınır ve âşıklara yüz vermez.

2.5.2.1. Fidan

Fidan; ağaçların küçük ve daha taze olanlarıdır. Aynı şekilde taze ve körpeliğiyle dîvân şiirinde kullanılmıştır.

*Saklamam râzum bütün 'âlem duyarsa gam degil
Hâsılı oldum sana nev-res fidânım mübtelâ (G16/4)*

Beyitte fidanların narinlik, tazelik, nazlı olması ve boyunun uzaması gibi vasıfları sevgili ilişkilendirilerek anlatılmıştır.

*Bir nihâl-i 'işve-i hâtır-nişân ister gönül
Bâg-ı dilde kad çeken ser-keş fidân ister gönül (G116/1)*

Beyitte dîvân şiirinin ideal fidan anlayışı ortaya konmaktadır. İdeal taze fidan, nazlıdır ve bahçede dik başıyla boy atmaya başlamıştır. Aynı zamanda sevgiliden de istenen budur.

2.5.2.2. Servi

Dîvân şiirinde en çok işlenen ve geçen ağaç servi ağacıdır. “ Servi, Türk şiirindeki en önemli bitkisel unsurlar arasında yer alır. Türk şiiri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, neredeyse serviden daha fazla dikkat çeken başka bir ağacın olmadığı görülür” (Canım, 2016: 539). Servi dîvân şiirinde sevgilinin boyu ile özdeşleşmiştir. Servi dik olduğu içinde elif harfine benzetilir. Elif sevgilinin boyudur. Bununla beraber bahçede nazlı bir şekilde salınır ve âşıklara naz eder.

Serv-kaddün seyr iden Tûbâ'ya itmez iltifât
La'l-i gül-fâmun gören sahbâya itmez iltifât (G32/1)

Bahâr-ı köhnedür bir başka 'âlem var bu gülşende
Hırâmân ol hezâr-ı nâz ile serv-i revânum gel (G119/3)

Yukarıdaki beyitlerde görüldüğü gibi Yâver'in dîvânında da klasik anlayış devam etmiştir. Sevgilinin boyu (*serv-kad*) ve salınması (*serv-i revân*) servi ağacının durumuna teşbih edilerek betimlenmiştir.

2.5.2.3. Tuba

Tuba cennetteki bir ağacın ismidir. Dünyadaki ağaçlardan farklı olarak kökleri yukarıda ağacın yaprakları, meyvesi ve gövdesi aşağıdadır. Bunun nedeni köklerinin dünyaya bağlı olmasıdır. Yani sembolik açıdan insan dünyada yaptığı mükâfatların karşılığı olarak cennette meyve yiyecektir. Dîvân şiirinde sevgilinin boyu tubaya benzetilir veya tubadan uzun gösterilir.

Kaddün var iken kâmet-i Tûbâ'ya ne minnet
La'lün var iken bâde-i hamrâya ne minnet (G36/1)

Beyitte tuba ve servi ağacının karşılaştırılması yapılmıştır. Genel anlamda dîvân şiirinde servi tubadan daha ön planda ve daha kıymetlidir. Çünkü Servi sevgilinin boyu, nazı, salınması, yürüyüşü ve yüceliğidir.

Ne rütbe ser-keş olmışsın amân ey serv-i âzâdum
Hırâm-ı dil-keşün nâz eyler oldı nahl-ı Tûbâ'ya (G170/2)

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

Beyitte sevgili dik başlı ve tuba ağacına naz eden bir servi ağacına benzetilmiştir. Servi üstünlüğü ve yüceliğiyle tuba ağacına naz etmiştir. Bu servi ağacının daha kıymetli olmasından dolayıdır.

2.6. Renkler

Renklerin eski Türk kültüründe yönleri gösterme özelliği vardır. Mavi renk doğu, beyaz renk batı, siyah renk kuzey, kırmızı renk güney, sarı renk merkezi belirtir. Renkler tabiattaki dinamizmin en büyük göstergelerinden biridir. Renk aynı zamanda değişime karşı bir tutum olup eşyanın mizacını ve vasıflarını gösterir ve tamamlar.

*Hicâzî bir melek-sîmâ güzel bugdayi esmerdür
İzârî sebz-i tih gülğündür bir verd-i ahmerdür (G52/1)*

Renklerle sevgilinin vasıflarının anlatıldığı bu beyitte renklerin tamamlayıcı bir özelliği vardır. Sevgili beyaz yüzlü (*melek-sîmâ*), buğday tenli, esmer bir güzeldir. Sevgilinin yanağı çöl yeşilliğinde, pembe ve kırmızı gül rengindedir.

*Başda reng-â-reng ü reng-âmîz ser-pûş-ı levend
Bu müselleme tarz ile pek hoş-edâdur lâleler (G49-7)*

Leventler askeri bir grup olması sebebiyle beyitte renklerin sınıflandırma ve nitelendirme özelliklerini ortaya konmuştur. Laleler boyu ve duruşuyla renk renk başlıklar taşıyan leventlere benzetilmiştir.

2.6.1. Siyah

Siyah, mutlak güç, bilinmezlik, korku, sertlik, karışıklık ve kargaşanın rengidir. Bununla beraber siyah renk sonsuzluğun, derinliğin ve gizemin rengidir. Örneğin uzay karanlık ve Kâbe'nin örtüsü siyahtır. Bu gizem ve sonsuzluğu göstermektedir. Genellikle dîvân şiirinde toprak ve sevgilinin saçını siyah renk ile ilişkilendirilir.

Ey zülf-i siyeh rûyına yârün dökülürsin

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

Yâver gibice sen de perîşân ne turursın (G140/5)

Sevgilinin saçı siyah renkte olmakla beraber karışık yani giriftir. Bunun nedeni mutlak varlığın örtük olmasıdır. Öte taraftan sevgilinin yüzü beyazdır. Aya benzetilir. Zülfün yüze dökülmesi aydınlığın kararması yani beyazın siyahlaşması, açığın kararması demektir.

Dâ'imâ mahmûr olur çeşm-i siyâhı ol mehûn

Ol siyeh-mestûn de ben bîmâriyam sagdan saga (G159/2)

Sevgilinin kendisi ay parçası olmakla, beyazlık ve aydınlığın kendisidir. Ancak onun gözleri siyahtır. Bunun nedeni siyah renkteki derinlik ve gizemdir. Aynı zamanda sarhoşluk ve hastalık zamanında oluşan durumdan dolayı da gözün bakışı dengesiz hale gelmektedir.

Farz eyle ki bir kâfir imiş kâkül-i cânân

Rahm itmeye mi 'âşîka kalbi kararınca (G175-4)

Kâfir; hakikatin üstünü örten, karartan manasındadır. Bununla beraber sevgilinin saçları siyahtır ve daima sevgilinin yüzünü örtmektedir. Bu karanlığın (zulûmat) aydınlığa galip gelmesidir. Kalbin kararması esasında doğrudan renkle ilgili değildir. Bunun manası kalbin iman hakikatlerinde uzaklaşmasıdır. Buradaki kararma; hakikatlerden uzaklaşma, hakikati karanlığın örtmesi manasındadır.

2.6.2.Kırmızı

Yâver'in dîvânında en baskın renk kırmızıdır. Kırmızı aşkın, ateşin, dinamizmin ve hareketin rengidir.

Hasret-i la'l-i leb-i meygûnuyam

Gam tolusun cânâ sunar aglaram (G/126)

Şarabın kesif kırmızı rengi, aşkın kesif üzüntü ve düşüncesini anlatır. Renklerdeki kesifleşmenin sebebi duygu yoğunluğudur.

Yâver görünce ol gül-i gülzâr-ı behceti

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

Güller kızardı reşk ile hep oldı dâg dâg (G95/5)

Beyitte geçen kızarmak eylemi, yeşillikten kırmızıya geçiştir. Bu aynı zamanda aşkın ve hararetin arttığına göstergesidir. Yani aşk sakinlikten (yeşil) sonra cezbeyle gelerek, daha dinamik olan mutlak iştiyaka (kırmızıya) dönüşmeye başlamıştır.

Bir kerre o gül-ruhların öpsem kızarıncâ

Surhî-i ruhu gitmeye tâ haşre varıncâ (G175-1)

Bununla beraber kırmızı ve yeşil renkler tabiatta statik değildir. Çünkü tabiat birer hareketler manzumesidir. Bu hareketin içinde güller başlangıçta renksiz olan sudan yeşile, sakin olan yeşilden aşırı olan kor kırmızıya, kırmızıdan da sarı ve toprak rengi olan siyaha dönmektedir. Bu aynı zamanda aşk içinde geçerlidir. Su doğuşun rengidir. Yeşil tazeliğin, kırmızı pişme ve olgunluğun, siyah ölüm ve bilinmezliğin rengidir.

2.6.3. Beyaz

Beyaz renk saflık temizlik ve arınmanın rengidir. Aynı zamanda beyaz içinde harareti barındırmayan nurdur. Bununla beraber kendisine gelen bütün ışıkları yansıtır.

Sarsalar üstine sîmîn-ber-i kâfûrun

Merhem olmaz mı 'aceb tîr-i müjen yâresine (G175/4)

Beyitte beyaz rengin diğer bir vasfı olan tedavi etme olgusu ortaya konmaktadır. Yaradan hâsıl olan madde yani kan veya diğer bir manasıyla madde, beyaz olan âşığın tenini temizleyecek ve kapatacaktır. Aynı zamanda tedavide kullanılan maddeler pamuk ve sargı bezi gibi malzemeler beyazdır. Yani sevginin beyazlığı âşıktan hâsıl olan yara için bir sargı bezi işlevi görmektir.

Hemân gûyâ ki Yâver kadre irdüm nûra gark oldum

Beyâz ol gerdeni kim ol siyeh semmûrdan gördüm (G121/5)

Dîvân şiirinde beyaz odak noktada olan renklere biridir. Bu çekicilik onun nur ve temizliğe ait olmasından dolayıdır. Siyah rengin içinde varlığını en çok izhâr eden beyaz renktir.

3. DİVÂNDA MEVCUT OLAN TABİAT UNSURLARI İLE İLGİLİ SAYISAL VERİLER TABLOSU

Tablo 1: *Dîvânda Mevcut Olan Tabiat Unsurları İle İlgili Sayısal Veriler*

N u.	Tabiat Unsurları	S ayı	Kelime ve Tamlamalar	Dîvân da Kullanılan Diğer Unsurlara Oranı
DÖRT UNSUR				
1	Hava	4	1 havâ	5,88
2	Ateş	7	4 âteş, nâr-ı dûzah, nâr-ı hasret, âteş-i sûzân, nâr-ı hicrân, sûz-ı derûn, âteş-i aşk, nâr-ı aşk, şu'le-i âteş, şu'le-endâz-ı nâr-ı 'aşk, şu'le sûzâk-i şerâr-ı 'aşk, âteş-i âh, şerer, âteşîn ruhsâr-ı dil, âteş-i dil, âteş-i ehl-i nifâk, tih-i ateş, âteş-i sevda, âteş- zâr	19,74
3	Su	2	1 âb-ı revân, seylâb-ı sirişk, âb- hayvan, âb-ı deryâ, âb-ı sirişk, sîr-âb, akarsu, suvarmak	5,04
4	Toprak	5	hâk, türâb, hâk-sâr	2,1
DÖRT UNSUR İLE İLGİLİ OLANLAR				
5	Yağmur	2	bârân	0,84
6	Çiğ	3	şeb-nem, jâle	1,26
7	İnci	5	lü'lû, dürr, dürr-i şehvâr	2,1
8	Bulut	3	ebr	1,26
9	Taş	3	seng, seng-i sitem, seng-i cevri	1,26
MEKÂN VE MEVKİLER				
1	Dağ	7	kûh, kâf-ı kanâ'at,	2,94

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

0				Tag, kûh-1 gam	
1	1	Çöl	6	beyâban, sahrâ, sebz-i tih, tih-i âteş	2,52
2	1	Bahçe	3 3	gülistân, riyâz-1 cennet, gülşen, bâg-1 cennet, bâg-1 hüsnün, bâg, sebzi-i büstân, bâg-1 dil, sebzezâr, bâg-1 İrem, gülzâr, sünbülîstân, çemen, bâg-1 hicr, bâg-1 firâk, gönül bâğı	13,86
3	1	Vadi	9	vâdi	3,78
VAKİTLER					
4	1	Sabah	5 1	sabâh, seher, subh	6,3
5	1	Akşam	6	şâm, ahşam, mesâ	2,52
MEVSİMLER					
6	1	Sonbahar	6	hazân ,berg-i hazân	2,52
7	1	Kış	3	şîtâ, fasl-1 şîtâ, şîtâ faslı sovuk	1,26
8	1	İlkbahar	4 2	evvel bahâr, nev-bahâr, fasl-1 nev-bahâr, bahâr-1 'âlem	10,08
KUŞLAR					
9	1	Bülbül	6 2	bülbül, bülbül-i şeydâ, andelîb, bülbül-beçe, bülbül-i nâlende, bülbül-i nâlân, feryâd-1 hezâr	10,92
0	2	Gönül Kuşu	6	murg-1 dil	2,52
1	2	Keklik	1	kebg-i kuhsâr	0,42
2	2	Kumru	3	kumrî, kumri-i kû kû	1,26
3	2	Güvercin	2	kebûter	0,84
DÖRT AYAKLI HAYVANLAR					

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

4	2	Ceylan	6	1	gazâl, âhû, çeşmi âhû, âhû-çeşm-i mest	6,72
5	2	At		5	esb-i nâz	2,1
6	2	Aslan		2	şîr, şîr-i ner	0,84
7	2	Ejderha		1	ejder	0,42
BÖCEKLER						
8	2	Pervâne		6	pervâne	2,52
9	2	Karınca		2	mûr	0,84
ÇİÇEKLER						
0	3	Gül	5	4	gül, verd, gül-berg, gül-'izâr, mâtem güli, gül- nihâl, gül-berg-i handân, gül- i handân, gül-çihre-i hûbân, Gül-nihâl-i kâmet, gül ü bülbül, gül-gonce, gül-i nevân, gül-i ter, gül-çihre, gül-ruhsâr, gül-i zîbâ, leb-i gül-fâm, gül-i sad-berg-i handân, gül-i dâg-ı nihân, gül-rû	18,9
1	3	Lâle		3	lâle, lâle-i hamrâ, lâle- i dâg-dâr	1,26
2	3	Sümbül		7	sümbül, sümbül-i kâfir, sümbül-i ter	2,94
3	3	Nergis		2	nergis	0,84
4	3	Gonca		1	gonce, gonce-i fem, gonce-fem, gül-gonce, gonce-dehân, gonce-leb	4,62
5	3	Menekşe		1	benefşe	0,42
6	3	Yasemin		3	semen	1,26
AĞAÇLAR						

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

7	3	Fidân	4	1	fidân, kadd-i nev-res, nihâl-i kadd-i bâlâ, nahl-ı hırâmân, nihâl-i bâg-ı cennet, nev-nihâl, şâhçe	5,88
8	3	Servi	4	4	serv-endâm, serv-kad, serv-i sehî, serv-i hırâmân, 'ar'ar-ı ser-keş, serv-i dil- ârâ, serv-i revân, serv-i dil- cûy, serv-i nâz, servi, serv-i âzâd, serv-i kâmet, serv-i irem, serv-i nâz, serv-i çemen	18,48
9	3	Tuba		3	tûbâ	1,26
RENKLER						
0	4	Siyah		7	sâyeveş, hâl, siyeh, zülf-i siyâh, nûr-ı siyâhı, siyeh çeşm-i siyâh	2,94
1	4	Kırmızı	4	2	leb-i la'l, bâde-i hamrâ, la'l-i rümmân, surh, ahmer, dâg dâg, la'l-i leb-i meygûn, la'l-i nâb, kızar- gülgûn	10,08
2	4	Beyaz		3	beyâz	1,26

Yukarıdaki tabloda dîvânda kullanılan tabiat unsurları; unsurlar, unsur sayısı, unsurların hangi kelime ve tamlamalarla kullanıldığı ve kullanılan tabiat unsurlarının yüzdeleri diğer unsurlara oranı gösterilmiştir. Tabloya eklenen verilere göre öne çıkan unsurlar tespit edilmiştir.

Dört unsur; hava, su, toprak, ateş içerisinde Enderunlu Hasan Yâver Dîvânı'nda en fazla geçen unsur %19,74 oranla ateştir. Ateş, aşktaki hararetin ve dinamizmin sembolüdür. Ateşten sonra dört unsur içerisinde en fazla geçen unsur %5,88 oranla havadır. Hava yapısı itibariyle yapıcı ve yıkıcı özellikleri ile kullanılmıştır. Dört unsurla ilgili en fazla geçen unsur %2,1 oranla incidir. İnci sevgilinin dişlerine ve âşığın gözyaşına benzetilmiştir. Dîvândaki şiirlerde en fazla geçen mekân %13,86 oranla bahçedir. Bahçe aşkın ve güzelliğin mekânıdır. Sevgilinin bütün güzellik unsurları bahçedeki unsurlardan oluşmaktadır. Sevgili bazen bir gül, bazen bir servi, bazen bahçede arzı endam eden bir laledir. Dîvânda vakit olarak en fazla %6,3 oranla sabah vakti geçmektedir. Sabah şiirde uykusuzluğun ve bekleyişin vakti olarak geçmektedir. Mevsimlerin içinde dîvânda en fazla işlenen mevsim %10,08 oranla ilkbahar mevsimidir. İlkbahar aşk

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

mevsimidir. Dîvân şiirinde genel olarak en çok kullanılan mevsimdir. Yâver Dîvânı'nda en fazla geçen kuş türü %10,92 oranla bülbüldür. Özellikle dîvân edebiyatında şiirlerde en fazla işlenen kuş olan bülbül gül ile olan münasebetiyle anılmakta ve hatırlanmaktadır. Dîvânda en fazla işlenen dört ayaklı hayvan %6,72 oranla ceylandır. Dîvânda gözlerinin çekiciliği ve güzelliği açısından işlenmiştir. Dîvânda dört ayaklı hayvanlardan sonra böcek olarak %2,52 oranla pervâne geçmektedir. Pervâne klasik gelenekte olduğu gibi Yâver'in dîvânında da bütünleşmenin, yanmanın ve sevgilide yok olmanın bir sembolü olarak kullanılmıştır. Dîvânda en fazla geçen çiçek %18,9 oranla güldür. Gül bütün doğu edebiyatında en fazla işlenen çiçektir. Dîvânda sevgilinin en fazla benzetildiği ağaç %18,48 oranla servi ağacıdır. Servi ağacı dîvânda genel olarak boyu ve salınması ile işlenmiştir. Dîvândaki baskın renk (%10,08) oranla kırmızıdır. Kırmızı aşkın, hararetin, güzelliğin ve dinamizmin sembolüdür. Elimizdeki verilere göre Yâver Dîvânı'nda tabiatın; ateş (%19,74), inci (%2,1), bahçe (%13,86), sabah (%6,3), ilkbahar (%10,08), bülbül (%10,92), gül (%18,9), servi (%18,48), ceylan (%6,72), pervâne (%2,52), kırmızı (%10,08) unsurları öne çıkmaktadır. Dîvânda en fazla kullanılan unsur (%19,74) oranla ateştir.

Sonuç

Yâver, tabiatı bir benzeşim ve aktarım alanı olarak görmüştür. Dîvân şiirinde gül, bülbül, pervâne, ceylan, vs. gibi tabiat unsurları mazmûn ve alegorik anlatımların en önemli kaynaklarından. Yâver için tabiat duyguların somutlaştırıldığı bir mekândır. Yâver tabiatı kullanırken kendi üstatlarının yollarını takip etmiştir. Makalemizde Yâver Dîvânı'ndaki 42 tabiat unsurunu incelenmiştir. Elde ettiğimiz bu verilerle tabiat unsurunun kullanım sayısı ve toplam kullanıma oranı tabloya aktarılmıştır.

Enderunlu Hasan Yâver'in tabiat anlayışı statik değil dinamiktir. Çünkü ateş, bahar, kırmızı, gül, bülbül, serv gibi unsurlar hararet, arzu ve hareketi içlerinde bulunduran unsurlardır. Bu unsurlar sürekli bahar-canlılık, ateş-hararet, kırmızı-aşk-dinamizm, gül-naz, bülbül-niyaz, pervâne-dönme, serv-salınma hareketleri içindedirler. Enderunlu Hasan Yâver, dîvânında kullandığı bütün tabiat unsurlarını klasik gelenekten almıştır. Yâver'de diğer birçok şâir gibi dünyayı kendi seleflerinin gözünden görmüştür. Klasik geleneğin bir devamı olan Yâver Dîvânı'nda aşk ve sevgili anlayışı tabiatındaki canlı varlıklarla bir tablo şeklinde çizilmiştir. Yâver âşikane üslubu olan bir şâirdir. Dîvânında sürekli olarak kullandığı gönül kuşunu kendi âşikane mizacıyla harmanlayarak anlatmıştır. Yâver tabiata sadece dışardan bakmamış aynı zamanda şiirleriyle tabiatın içine adeta gönül kuşunu uçurmuş, oradaki ağaçlara konmuş, gülleri seyretmiş, akarsuları dinlemiştir. Yâver'in şiirlerinde var olan tabiat bir kurgu olmakla beraber kendi içinde bir doğallığa sahip olan bir yapıdadır. Bu tabiat statik olan değil dinamik olan kendi içinde kurallı doğal bir tabiatır. Örneğin gül kokusu ve kırmızılığıyla cezbeder, aslan ormanda uyur, bahar çiçeklerin açtığı bir mevsimdir. Yâver, dîvânında tabiatın hemen hemen bütün unsurların kullanmıştır. Beyitlerinde dört unsur (hava, su, ateş, toprak), bitkiler, hayvanlar, renkler gibi tabiatın bütün unsurları vardır.

Kaynakça

- Aksan, Doğan (2016). Şiir Dili ve Türk Şiir Dili (Dilbilim Açısından Bakış), Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Andrews, Walter G. (2000). Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı, (Çev. Tansel Güney), İletişim Yayınları, Ankara.
- Arslan, Mehmet (2018). Enderunlu Âkif Mir'ât-ı Şi'r (Enderun Şâirleri Tezkiresi), Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Ayvazoğlu, Beşir (1993). Aşk Eestetiği, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Batıslam, Hanife Dilek (2005). "Dîvân Şiirinde Sabâ", Osmanlı Araştırmaları, XXVI, İstanbul, s. 95-117.
- Batıslam, Hanife Dilek (2013) "Dîvân Şiirinde Su Ve Suyula İlgili Unsurlar", Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatımızda Su, SFN Yayıncılık, Ankara, s.43-61.
- Bozaslan, Seda Uysal (2012). "Enderunlu Mehmet Âkif'in Mir'ât-i Şi'r Adlı
- Canım, Rıdvan (2016). Dîvân Edebiyatının Kaynakları, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul.
- Çınar, Mustafa (2004). "16. Yüzyıl Dîvân Edebiyatında Bahçe Tasviri", A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 26, Erzurum, s. 149-158.
- Devellioğlu, Ferit (2007). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat: Aydın, Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Dilçin, Cem (1983). Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, TDK Yayınları, Ankara.
- Dokumacı, Neslihan (2017). Hüdâyî Efendi 1313 Numaralı Mecmû'a-i Eş'âr (İnceleme-Metin), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa.
- Düzgün, Ali Şaban (2003). "Tabiat". DİA, C. 39, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1945). Dîvân Edebiyatı Beyanındadır, Marmara Kitabevi, İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1953). Şeyh Galip Hayatı Sanatı Şiirleri. Varlık Yayınevi Yayınları, İstanbul.
- İbrahim Hakkı (2016). Marifetnâme, Çelik yayınevi, İstanbul.
- İkbal, Muhammed (1958). Esrar-ı Hodi (Benliğin Sırları), Yenilik Basımevi, İstanbul.
- İpekten, Haluk; İsen, Mustafa; Toparlı, Recep; Okçu, Naci; Karabey, Turgut (1988). Tezkirelere Göre Dîvân Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Ankara, KTB Yay.

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Dîvânında Tabiat Unsurları

- Kalkışım, Muhsin. (1994). Şeyh Galip Dîvânı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karlığa, H. Bekir (1991). “Anâsır-ı Erbaa”. DİA, C. 3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları”, İstanbul.
- Kesik, Beyhan (e-makale), “Yâver”, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS), <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3407> (Erişim Tarihi: 14.02. 2020).
- Koç, Murat. (1999). “*Tanzimat Dönemi Yazarları ve Çamlıca*”, İlmî Araştırmalar, S:8, s.145-176.
- Kurnaz, Cemal (1996)., “Gül”. DİA, C. 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları” İstanbul.
- Kurnaz, Cemal (1996). Hayâlî Bey Dîvânı'nın Tahlili, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Levend, Ağâh Sırrı (2015). Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Levend, Ağâh Sırrı (2017). Dîvân Edebiyatı Kelimeler Ve Remizler Manzumlar Ve Mevhumlar, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Mum, Cafer (2006). “ *Sebk-i Hindi'de Beyit Yapısı, Paradoksal İmajlar ve Çoklu Duyumlama*”, Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları I, s.108-141.
- Oğraş, Rıza (e-kitap 2018). Bağçe-i Safâ Endûz. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-212024/esad-mehmed-efendi-bagce-i-safa-enduz.html>. (erişim tarihi: 08.01.2020).
- Okutan, Yasemin (2009). *Dîvân-ı Yâver*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.
- Pala, İskender (1989). Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, Kültür Bakanlığı Yayınlar, Ankara.
- Süreyya, Mehmed (1996). Sicil-i Osmânî, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, C5, s. 1681.
- Tarlan, Ali Nihad (1998). Fuzûlî Dîvânı Şerhi, Akçağ yayınları, Ankara.
- Tezkiresinin Muhtasar Bir Nüshası*” Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, Summer 2012, p. 2531-2568, Ankara-Turkey.
- Üstüner, Kaplan (2010). “*Enderunlu Hasan Yâver'in Gül-i Sâd Bergi*” Gazi Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi, S6, s. 261-283.
- Üstüner, Kaplan (2010). Enderunlu Hasan Yâver (İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin), Ankara, Birleşik Kitabevi Yayayınları.
- Üstüner, Kaplan (e-kitap 2017). Yâver Dîvânı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194342/yaver-divani.html> (erişim tarihi: 08.01.2020).
- Yıldırım, Ali (2002). “*Nedim'in Şiirlerinde Somutlaştırma*”, *Fırat Üniversitesi Sosyalbilimler Dergisi*, 12(2): 211-218.

Mikail KOŞTAN - Enderunlu Hasan Yâver'in Divânında Tabiat Unsurları

- Yıldırım, Ali (2004). “İslamın Tabiat Anlayışı ve Divân Şiirine Yansımaları”, *İlmi Araştırmalar Dergisi*, 17(1): 155-173.
- Yıldırım, Ali (2015). “Mevlânâ'nın Eserlerinde Kuş Sembolizmi”, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, (6): 235-247.
- Yıldırım, Ali; Akdemir, Ayşegül (2012). *Söz Bir Ateş*, Yılmaz Matbaacılık, Elazığ.